

”To make a world safe for democracy”

Poliittisen retoriikan käyttö Bill Clintonin, Tony Blairin ja George W. Bushin omaelämäkertoissa

Ville Pihkakorpi

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Euroopan ja maailman historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Euroopan ja maailman historia

Ville Pihkakorpi

”To make a world safe for democracy”. Poliittisen retoriikan käyttö Bill Clintonin, Tony Blairin ja George W. Bushin omaelämäkertoissa

Sivumäärät: 59

Pro gradu -tutkielmani aiheena on poliittisen retoriikan käyttö valtioiden välisissä suhteissa. Esimerkkitapauksena käytän Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen kahdenvälistä suhdetta, jota on usein kutsuttu myös erityissuhteeksi (englanniksi Special relationship). Eri-tyissuhteella viitataan siihen ajatukseen, että valtioiden kahdenvälinen suhde on luonteeltaan poikkeuksellisen läheinen verrattu yleisesti ottaen valtioiden kahdenvälisiin suhteisiin. Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen katsotaan jakavan paljon, kuten yhteistä historiaa, yhteisen kielen sekä yhteisiä arvoja ja intressejä. Valtiot toimivat myös keskenään tiiviissä taloudellisessa, kulttuurisessa, poliittisessa ja sotilaallisessa yhteistyössä. Molemmat valtiot ovat esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston pysyviä jäsenvaltioita, Naton jäsenvaltioita sekä ydinasevaltioita.

Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen valtiojohtajien käyttämän poliittisen retoriikan tutkimukseen hyödynnän Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerin Tony Blairin (1997–2007), sekä Yhdysvaltojen presidenttien Bill Clintonin (1993–2001) ja George W. Bushin (2001–2009) virkausiensa jälkeen julkaisemia omaelämäkertoja. Näistä Clintonin *My Life* on julkaistu vuonna 2004 ja Blairin *My Journey* sekä Bushin *Decision Points* vuonna 2010. Näiden tulkitsemisessa käytän poliittisen retoriikan tutkimusmetodia, erityisesti James Martinin ”puhetekojen” (speech acts) näkökulmasta.

Tutkimusmetodia ja aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta apuna käyttäen tutkin millaisia retorisia keinoja Clinton, Blair ja Bush ovat omaelämäkertoissaan hyödyntäneet perustellessaan valtioidensa osallistumista sotilaallisiin interventioihin. Miksi juuri tiettyjä sanavalintoja on haluttu käyttää ja mitä on haluttu jättää sanomatta? Samalla tutkin eroaako valtiojohtajien käyttämä retoriikka esimerkiksi tapauskohtaisesti paljon toisistaan?

Avainsanat: poliittinen retoriikka, terrorisminvastainen sota, erityissuhde

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
1.1. Tutkimuksen aihe ja rajaus	4
1.2. Tutkimusaineisto	7
1.3. Aiempi tutkimustilanne	9
2. Poliittisen retoriikan tutkimus metodina	13
3. Poliittisen retoriikan käyttö Clintonin, Blairin ja Bushin ulkopoliitikassa	16
3.1. Kosovon sota 1998–1999	16
3.2. 9/11 poliittisen retoriikan vedenjakajana	20
3.3. Talebanien syrjäyttäminen ja Afganistanin sota 2001	27
3.4. Syytökset joukkotuhoaseista ja Irakin sodan lähtölaukaukset 2002–2003	28
4. Pitkän linjan trendit ulkopoliitiikan retoriikassa	37
4.1. ”Demokratian vienti” yhdysvaltalaisena retoriikkana	37
4.2. Vahvemman henkisen liittolaisen korostus osana brittiläistä retoriikkaa	48
5. Loppusanat	50
6. Lähdeluettelo	56

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen aihe ja rajaus

Pro gradu -tutkielmani aiheena on poliittisen retoriikan käyttö valtioiden välisissä suhteissa. Retoriikalla tarkoitetaan puhetaitoa. Mitä sanavalintoja puhuja käyttää pyrkiessään vaikuttamaan yleisöönsä? Esimerkkitapauksena tutkin Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerin Tony Blairin ja Yhdysvaltojen presidenttien Bill Clintonin ja George W. Bushin ulkopolitiikassa käyttämää retoriikkaa. Tutkimani retoriikka perustuu heidän muistelmateoksiinsa, jotka on julkaistu jokaisen valtiojohtajan virkakauden päättymisen jälkeen. Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen kahdenvälisistä suhteista käytetään usein nimitystä erityissuhde (englanniksi Special relationship). Nimityksellä viitataan siihen, että valtioiden kahdenvälinen suhde on luonteeltaan erityisen läheinen ja poikkeuksellinen. Jonathan Colmanin mukaan Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen kahdenvälisestä suhdetta havainnollistaa valtioiden hallitusten epätavallisen läheiset institutionaaliset siteet, lukuisat kahdenväliset konsultaatiot sekä yhteisesti koordinoitujen ulkopolitiikan linjaukset.¹ Valtioita yhdistää toisiinsa historia, kieli sekä yhteiseksi mielletty arvot ja intressit. Yhteiseksi miellettyihin arvoihin ja intresseihin lukeutuu muun muassa sitoutuminen demoraattiseen päätöksentekoon, yksilön vapauden kunnioittamiseen sekä oikeusvaltioperiaatteeseen.²

Yhdysvallat syntyi brittien 13:sta Pohjois-Amerikan siirtokunnan liittoumasta ja siirtokunta-historian myötä Yhdysvalloissa omaksuttiin Yhdistyneestä kuningaskunnasta muun muassa englannin kieli, oikeusjärjestelmä ja osin poliittinen järjestelmä. Alkujaan valtioiden väliset suhteet olivat huonot, sillä Yhdysvallat oli vapaussodan myötä irtautunut brittien alaisuudesta.³ Brittien ja yhdysvaltalaisen valtiollisiin suhteisiin on vaikuttanut niiden keskinäisen voimatasapainon muuttuminen maailmansotien jälkeen. Ennen maailmansotia Yhdistynyt kuningaskunta oli voimakkaampi valtio ja se hallitsi historian laajinta imperiumia.⁴

¹ Colman 2004 1

² Watts 2013 16

³ Lloyd 2001 51

⁴ Christopher 2018 18

Mahtinsa turvin Yhdistynyt kuningaskunta harjoitti maailmanpoliisin roolia, jolla se pyrki edistämään omia taloudellisia ja sotilaallisia etujaan maailmalla.⁵ Vaikka Yhdistynyt kuningaskunta oli voittajavaltio molemmissa maailmansodissa, sen kansainvälinen asema heikentyi Yhdysvaltojen eduksi. Yhdysvallat selvisi maailmansodista vähemmällä taloudellisilla tappiolla ja se nousi voimakkaimmaksi valtioksi. Geopoliittinen asema valtioiden välillä kääntyi siis toisinpäin. Tämä on pitkän ajan trendi, joka on vaikuttanut sekä Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen poliittisen johdon ymmärrykseen asemastaan kansainvälisissä suhteissa. Geopoliittisen muutoksen lisäksi valtioiden kahdenvälisiä suhteita on sävyttänyt toisen maailmansodan jälkeen liittoutuminen kansainvälisissä kriiseissä. Tästä syystä tutkimukseni ajallinen ja paikallinen konteksti on 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun vaihteen sotiaallisissa konflikteissa, joista tutkielmaani nostan Kosovon, Afganistanin ja Irakin sodat. Valitsin paikalliseen kontekstualisointiin nämä sodat, koska niihin osallistumista tukeva retoriikka oli erilainen kaikissa kolmessa. Jokaisessa sodassa Yhdistynyt kuningaskunta ja Yhdysvallat olivat toistensa liittolaisia ja argumenttina käytettiin valtioiden erityissuhdetta.

Jugoslavian hajoamissotiin kuuluva Kosovon sota käytiin vuosina 1998–1999. Kosovo oli yksi Jugoslaviasta irtautuneista alueista. Siihen kuuluessaan Kosovo kuului virallisesti Serbiaan, mutta sille oli annettu Josip Broz Titon aikana autonomia eli itsehallinto Serbian yhteydessä. Kosovossa väestön enemmistö oli etnisesti albaaneja, mutta siellä oli myös merkittävä serbivähemmistö. Tilanne muuttui Sloboban Milosevicin aikana hänen poistaessaan Kosovolta autonomisen aseman vuonna 1989. Tämän jälkeen väkivaltaisuuudet lisääntyivät alueella, ja Milosevicin johtaman Serbian katsottiin syyllistyvän Kosovossa etniseen puhdistukseen hillitessään Kosovon albaanien irtautumispyrkimyksiä. Väkivaltaisuuksissa vastakkain olivat Serbian turvallisuusjoukot ja Kosovon vapautusarmeija (KLA).⁶

Afganistanin sota käytiin vuosina 2001–2021. Afganistan sijaitsee strategisesti merkittävällä alueella Länsi-, Keski- ja Etelä-Aasian väliin jäävällä alueella, jonka vuoksi se on ollut

⁵ Maailmanpoliisi on epävirallinen käsite, jolla viitataan valtioon, joka harjoittaa interventionistista, tunkeilevaa ja imperialistista ulkopoliitikkaa. (lähde: [yourdictionary.com](https://www.yourdictionary.com/world-policeman) <https://www.yourdictionary.com/world-policeman>) (viitattu 29.4.2025)

⁶ Dyson 2009 57-58

useimpien suurvaltojen kiinnostuksen kohteena.⁷ Myös britit osoittivat kiinnostusta aluetta kohtaan sillä se tarjosi tärkeän maareitin Brittiläiseen Intiaan. Yhdistynyt kuningaskunta ja Venäjä joutuivatkin vastakkainasetteluun, sillä Afganistan sijaitsi niiden molempien etupiirien välissä. Britit halusivat suojata etupiirinsä Intiassa ja Venäjä Kaukasuksella. Tästä vastakkainasettelusta 1800-luvun alkupuolella käytettiin brittiläisessä kontekstissa nimitystä The Great Game.⁸ Sekä brittien että venäläisten intressit aluetta kohtaan jatkuivat seuraavalla vuosikaudella. Kylmän sodan ilmapiirissä Neuvostoliitto, tukeakseen Afganistanin kansandemokratista puoluetta, hyökkäsi Afganistaniin vuonna 1979. Puolue oli noussut valtaan vuoden 1978 huhtikuun vallankumouksen jälkeen.⁹ Sen hallintoa vastaan taisteli Mujahediinit, joita Yhdysvallat aseisti antikommunistisina toimijoina. Neuvostoliiton läsnäolo Afganistanissa kesti kymmenen vuotta, kunnes kasvaneiden talousongelmien ja sotaa vastaa osoitetun kritiikin voimistuttua se vetäytyi vuonna 1989.¹⁰ Tilanne jatkui sisällissotana eri ryhmittymien välillä, ja lopulta Mujahediineiden joukosta muodostunut Talebanit nousivat valtaan vuonna 1996. Talebanien valtaannousun myötä Afganistanista tuli vanhoillisen linjan islamilainen kalifaatti.¹¹ Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen presidentti Bush syytti al-Qaidan olevan terrori-iskujen takana, jotka olivat saaneet koulutusta Afganistanissa. Al-Qaidaa ja muita terroristiryhmiä vastaan Yhdysvallat aloitti Operation Enduring Freedom, jonka myötä Yhdysvallat aloitti sotilaallisen intervention Afganistaniin.

Irakin sota, joka käytiin vuosina 2003–2011 on ymmärrettävä jatkumona Afganistanin sotaan, vaikka retoriikka niihin lähtemiseen olikin erilainen. Siinä Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta mukanaan muutama liittolaismaa hyökkäsivät Irakiin. Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta väittivät Saddam Husseinin johtaman Irakin pitävän hallussaan joukkotuhoaseita, eikä se ollut luopunut niiden olemassaolosta kansainvälisestä painostuksesta huolimatta. Eri-tyisesti Bush ja Blair vetosivat kansainvälisessä yhteisössä Irakin väitettyjen joukkotuhoaseiden olevan uhka kansainväliselle turvallisuudelle. Bush esitti 17.maaliskuuta.2003 Saddam

⁷ Ahmad Jajali 2017

⁸ Ahmad Jalali 2017 79-80

⁹ Ahmad Jalali 2017 353

¹⁰ Ahmad Jalali 2017 383

¹¹ Crews, Tarzi 2008 105

Huseinille uhkavaatimuksen poistua poikineen Irakista tai joutua sotaan Yhdysvaltoja vastaan. Toisin kuin Afganistanin sodassa, Naton jäsenvaltioiden rivit hajosivat, koska sen jäsenvaltioista muun muassa Ranska, Saksa ja Kanada päätyivät vastustamamaan Bushin esittämää uhkavaatimusta. Ilman YK:n antamaa mandaattia, Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta aloittivat viralliset sotatoimet Irakia vastaan 20. maaliskuuta.2003. Bush ilmoitti virallisen hyökkäysvaiheen päättyneeksi 1.toukokuuta.2003.¹²

Esitän valtioiden erityissuhteen olevan ymmärrettävissä yhteisten ulkopoliittisten intressien kautta ja se nouseekin yleensä esille sotien yhteydessä. Tutkin pääministeri Blairin ja presidenttien Clintonin ja Bushin esittämää retoriikkaa kysymällä mitä he ovat käyttämällään retoriikallaan halunneet sanoa? Mitä on haluttu jättää sanomatta ja miksi? Miten Blair, Bush ja Clinton kertovat tapahtumista useita vuosia myöhemmin muistelmissaan ja miten heidän kertomansa vertautuu itse tapahtuneeseen?

1.2. Tutkimusaineisto

Käytän pro gradu -tutkielmassani Bill Clintonin, Tony Blairin ja George W. Bushin omaelämäkertoja. Clintonin omaelämäkerta *My Life* julkaistiin vuonna 2004. Demokraattista puoluetta edustanut Clinton toimi Yhdysvaltojen presidenttinä kaksi toimikautta vuosina 1993–2001. Omaelämäkerrassaan Clinton muistelee muun muassa Kosovon sodan yhteydessä käytyä debaattia siitä tulisiko Yhdysvaltojen suorittaa sotilaallinen interventio Serbiaa vastaan. Kolmesta omaelämäkerrasta olen perehtynyt vähiten Clintoniin, koska omaelämäkerrassaan Clinton on painottanut Blairia ja Bushia vähemmän ulkopoliittikan teemoja. Kuitenkin hänen henkilökohtaisen Kosovo-linjansa vuoksi koen sen sisällyttämisen valtiojohtajien retoriikan tutkimukseen tärkeäksi.

Blairin omaelämäkerta *A Journey* julkaistiin vuonna 2010. Työväenpuoluetta edustanut Blair toimi Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerinä kolme toimikautta vuosina 1997–2007. Kuten Blair itse alkusanoissaan ilmaisee, hänen omaelämäkertansa perustuu hänen omiin kokemuksiinsa tietyllä ajanjaksolla, jossa sekä hänen poliittinen että jossain määrin persoonallinen hahmonsakin kehittyi ja muuttui. Hän painottaa myös, ettei hänen omaelämäkertansa ole

¹² Seddon 2004 244-245

rakenteeltaan kronologinen, vaan pikemminin temaattinen¹³ Pro gradu -tutkielmani kannalta keskeiset luvut hänen omaeläkerrassaan ovat luvut 12 (9/11: Shoulder to Shoulder), 13 (Iraq: Countdown to War), 14 (Resolution) ja 15 (Iraq: the Aftermath), koska näissä esiintyy Blairin käyttämä ulkopoliittikan retoriikka.

George W. Bushin omaelämäkerta *Decision Points* julkaistiin vuonna 2010. Republikaanista puoluetta edustanut Bush oli Clintonin seuraaja, ja toimi presidenttinä kaksi toimikautta vuosina 2001–2009. Omaelämäkerrassaan Bush käy läpi presidenttikautensa keskeisimpiä vaiheita, joista tutkin erityisesti hänen käyttämäänsä ulkopoliittikan retoriikkaa syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Tässä erityisenä tutkimuksen kohteena on Bushin retoriikka terrorisminvastaisesta sodasta, josta keskeisinä tapahtumina ovat argumentoinnit Afganistanin ja Irakin sodista. Omaeläkerrasta tutkimuksen kohteena ovat luvut 5 (Day of Fire), 6 (War Footing), 7 (Afghanistan) ja 8 (Iraq).

Tutkimusaineisto on valtiojohtajien itsensä tai ainakin heidän nimissään kirjoitetut omaelämäkerrat. Niistä jokainen on julkaistu vasta henkilön toimikauden päättymisen jälkeen. Jokainen heistä käsittelee ulkopoliittisia teemoja omista lähtökohdistaan ja positioistaan käsin. Heidän esittämiään näkemyksiä on muokannut aika, valta-asema, ideologia ja omaelämäkertajen suoma vapaus päättää sen sisällön laajuudesta tai suppeudesta. Omaelämäkertoista he viittaavat jo useita vuosia sitten olleisiin tapahtumiin ja siinä hetkellä tehtyihin päätöksiin. Ne ovatkin lajina siis jälkiviisautta parhaimmillaan. Oleellista onkin tutkia sitä, miksi vuosia vanhoja päätöksiä halutaan puolustella sillä tavalla kuin omaelämäkertoissa valtiojohtajat niitä puolustavat? Onko omaelämäkerrassa tarkoitus ikään kuin kiillottaa jälkikäteen vaikeissa ulkopoliittisissa päätöksissä ryvettynyttä julkisuuskuvaa? Tällaiseen ”itsesensuurin” toteuttamiseen heillä on vähintään omaelämäkertojensa nimellisinä kirjoittajina mahdollisuus. Heillä on ollut valta päättää siitä mitä asioita omaelämäkerrassa halutaan nostaa esille ja mitä asioita välttämättä ei haluta käsitellä. Heillä on ollut valta päättää mikä on heidän omaelämäkertojensa lopullinen sanoma. He ovat tarkastelleet jälkepäin omaa toimintaansa politiikan tekijöinä ja valtioidensa tosiallisina johtajina. Poliittisen asemansa vuoksi heillä on ollut pääsy sisäpiirin tietoihin, joihin ei ”tavan kansa” eivätkä tutkijatkaan pääse. Heillä on käsittelemistään

¹³ Blair 2010 15

teemoista laaja-alaisempi informaatio. Kyseessä ei ole riippumattoman toimijan tekemät kirjat, vaan ne on tehty jokaisen valtiojohtajan henkilökohtaisen asennoitumisen näkökulmasta.

Sidonie Smith ja Julia Watson ovat kirjassaan *Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives* pohjustaneet kriittistä otetta omaelämäkertojen tutkimiseen. He ovat nostaneet esille omaelämäkertoissa vaikuttavan kirjoittajan omat elämän narratiivit, joista on rakentunut hänen omaelämäkertansa sisältö. Näihin kuuluu kirjoittajan muisto (memory), kokemus (experience), minäkuva (identity), ruumillistuma (embodiment) ja toimijuus (agency). Muistolla he viittaavat siihen, että kirjoittaja aktiivisesti rakentaa omista aiemmista muistoistaan nykyhetkeen merkityksiä. Muistot voivat olla sekä kirjoittajan yksilöllisiä muistoja kuin myös kansakunnan jakamia kollektiivisia muistoja. Kokemuksella he viittaavat siihen, että muistojen ja kielen kautta, kokemus on kirjoittajan tulkinta omasta menneisyydestään ja paikastaan kulttuurisesti ja historiallisesti spesifissä nykyhetkessä. Minäkuvalla he viittaavat siihen, että kirjoittaja omaelämäkerran tuottajana sisällyttää ja uudelleenluo minäkuvan malleja narratiiveihinsa, joiden kautta hän esittää itsensä lukijalle. Ruumillistumalla he viittaavat siihen, että kirjoittajan ”kehossa” on omaelämäkerrallisuuden tietoisuus, koska siellä on kirjoittajan muistot. Lopuksi toimijuudella he viittaavat siihen, että kirjoittajaan vaikuttavat oman ympäristönsä kulttuuriset muotoutumat ja valtarakenteet.¹⁴

1.3. Aiempi tutkimustilanne

Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen valtiojohtajien suhteita on tutkinut aikaisemmin muun muassa Luca Ratti kirjassaan *A not-so special relationship: the US, the UK and German unification, 1945-1990* (2017). Siinä Ratti on tutkinut valtioiden kahdenvälistä suhdetta kylmän sodan aikana erityisesti Saksa-kysymyksen kontekstissa. Hänen mukaansa sekä Yhdistynyttä kuningaskuntaa että Yhdysvaltoja Saksa-kysymys Euroopan-politiikan keskipisteenä, mutta niiden välillä esiintyi selkeitä näkemuseroja. Ratti esittää, että Yhdysvaltojen tavoitteena oli yhtenäinen Saksa kun taas Yhdistynyt kuningaskunta suhtautui Saksan jälleenyhdistymiseen epäilevästi. Jälleenyhdistynyt Saksa nimittäin olisi muuttanut Euroopan voimatasapainoa.¹⁵

¹⁴ Smith, Watson 2000 15-16, 19, 24, 32-33, 37, 42

¹⁵ Ratti 2017 340-342

Thomas K. Robb on tutkinut kirjassaan Jimmy Carter and the Anglo-American 'Special Relationship' (2017) valtioiden kahdenvälisiä suhteita Carterin presidenttikaudella 1977-1981. Robb esittää, että Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen suhteita hiersi ajanjaksolla kaksi keskeistä teemaa; paljonko britit pystyvät vaikuttamaan Yhdysvaltoihin Yhdistyneen kuningaskunnan oman kansainvälisen painoarvon heikentyessä, ja miten Carterin ihmisoikeuskeskeinen ulkopoliittinen vaikuttaa brittien omiin ulkopoliittisiin intresseihin¹⁶

Valtioiden kahdenvälisistä suhteista 2000-luvun alkupuolella aiempaa tutkimusta on tehnyt Jerrod V. Bankcroft kirjassaan U.S. -UK Relations at the Start of the 21st Century (). Hän on vedonnut tutkimuksessaan siihen, että valtioiden kahdenvälinen suhde on sisältänyt ristiriitaisuuksia ja katkeruutta. Bankcroft viittaa erityisesti siihen, että sotaan ja rauhaan liittyvät kysymykset ovat sisältäneet ristiriitaisuutta ja katkeruutta. Esimerkkeinä näistä hän nostaa Suezin kriisin vuodelta 1956, jossa Yhdysvallat päätti olla tukematta Yhdistynyttä kuningaskuntaa sen pyrkimyksessä pitää Suezin kanava sen hallinnassa. Kotimaista tutkimusta on aiemmin tehnyt Sanna Lahtinen Tampereen yliopistossa tekemässään pro gradu -tutkielmassaan 'Cool to Rule' Humanitarian intervention, Rhetoric and the Tony Blair missions to Kosovo and Iraq. (2006). Hän on painottanut humanitaarisen intervention näkökulmaa Blairin retorikassa Kosovon ja Irakin sotiin liittyen.¹⁷ Lahtiseen verrattuna, painotan omassa tutkimuksessani enemmän valtioiden välisiin suhteisiin ja ulkopoliittikkaan liittyvää retoriikan käyttöä. Humanitaarisen intervention näkökulmaa en tule tutkimaan, koska siitä on jo aikaisempaa kotimaista tutkimusta.

Tulen etenemään pro gradu -tutkielmassani seuraavanlaisesti; Luvussa 2 käsittelen tutkimusmetodiani eli poliittisen retoriikan tutkimusta ja minkälaisia erityispiireitä sen tutkimiseen liittyy. Perustelen samalla sitä, miksi olen päättänyt käyttämään kyseistä metodologiaa omassa tutkimuksessani. Tämän jälkeen luvussa 3 ja sen alavuosissa 3.1 – 3.4. syvennän tutkimaan valitsemieni valtiojohtajien omaelämäkertoja, kiinnittäen erityistä huomiota siihen, mitä he ovat omaelämäkertoillansa halunneet sanoa omista ratkaisuisistaan liittyen tutkimieni konflikteihin?

¹⁶ Robb 2017

¹⁷ Lahtinen 2006 2

Miten he perustelevat ratkaisujaan vuosia jälkeenpäin tapahtumien toimeenpanosta? Hyödyntämällä aiempaa tutkimusta, pohdin mitä he ovat jättäneet sanomatta ja mikä on saanut heidät harjoittamaan jopa eräänlaista itsesensuuria? Alaluvussa 3.1. tutkin presidentti Clintonin ja pääministeri Blairin kirjoittamia muisteluista liittyen heidän ulkopoliittisiin ratkaisuihinsa Kosovon sodan yhteydessä. Alaluvussa 3.2. tutkin syyskuun 11. päivän terrori-iskujen vaikutusta käytetyn poliittisen retoriikan muuttumiseen. Alaluvussa 3.3. tutkin presidentti Bushin ja pääministeri Blairin kirjoittamia muisteluista siitä miksi he näkivät Afganistaniin tehtävän intervention välttämättömänä. Alaluvussa 3.4. tutkin sitä, miten Bush ja Blair pyrkivät jälkepäin muistelmissaan perustelemaan erittäin kyseenalaista ratkaisua hyökätä Irakiin ilman YK:lta saatua mandaattia. Kyseistä ratkaisua pidetään molempien valtiojohtajien huonoimpana ulkopoliittisena ratkaisuna, mikä vaikutti myös heidän diplomaattisiin suhteisiin keskeisimpien liittomaismaiden kanssa.

Näiden alkuperäisaineistoon syventyvien alalukujen jälkeen siirryn luvussa 4 mikrotasolta enemmän makrotasolle pohtimaan laaja-alaisemmin Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan kansallisia piirteitä heidän valtiojohtajiensa hyödyntämässä ulkopoliittisessa retoriikassa.. Vaikka yksittäisillä valtiojohtajilla on oma vaikutuksensa valtion harjoittamaan ulkopoliitiikkaan ja harjoitetun ulkopoliitiikan perusteluun, tietynlaiset päälinjat valtion ulkopoliittisissa tavoitteissa ja tavoitteita edistäen käytetyssä poliittisessä retoriikassa on rakennettu vuosikymmenten aikana. Alaluvussa 4.1. argumentoin Yhdysvaltojen harjoittamassa ulkopoliitiikan retoriikassa vallinneen erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen ajatuksen Yhdysvalloista demokratian ja vapauden suurimpana turvaajana maailmalla sitä vastaan toimivia tahoja vastaan. Syvennyn myös tämän pitkän linjan ulkopoliittisen retoriikan ongelmakohtiin, joissa esitetty retoriikka ja käytännön ulkopoliittiset toimet ovat olleet vahvasti ristiriidassa keskenään. Alaluvussa 4.2 argumentoin Yhdistyneen kuningaskunnan harjoittamassa ulkopoliitiikan retoriikassa vaikuttaneen toisen maailmansodan jälkeen valtion heikentyneen suurvaltapolitiittinen aseman myötä lisääntyneen tarpeen vedota sen historialliseen suurvalta-asemaan keskeisenä tekijänä maailmanpolitiikassa. Koska Yhdistyneen kuningaskunnan omat voimavarat eivät enää toisen maailmansodan jälkeen mahdollistaneet samanlaista unilateralistista ulkopoliitiikkaa kuin ennen, ulkopoliittisessä retoriikassa on haluttu korostaa liittolaisuuden merkitystä, nimenomaisesti sen entiseen siirtomaa-alueeseen eli Yhdysvaltoihin.

Näiden jälkeen pro gradu -tutkielmani lopuksi teen katsauksen vielä Blairia ja Bushia seuranneisiin valtiojohtajiin enimmäkseen siitä näkökulmasta paljonko he jatkoivat edeltäjiensä viittoittamalla ulkopoliittikan retoriikalla erityisesti mitä tulee terrorisminvastaiseen sotaan. Pohdin samalla sitä, miten Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen liittolaisuus tulisi näkymään lähitulevaisuudessa harjoitetussa ulkopoliittikassa, erityisesti Yhdistyneen kuningaskunnan Brexit-äänestyksen ja EU-eron sekä Trumpin presidenttiyden siivittämien poliittisten muutosten myötä. Onko esimerkiksi aiheellista keskustella siitä, onko Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen erityissuhteella enää merkittävää jalansijaa lähitulevaisuuden ulkopoliittikassa?

2. Poliittisen retoriikan tutkimus metodina

Tutkimusmetodina pro gradu -tutkielmassani käytän retoriikan tutkimusta ja siinä tarkemmin ottaen poliittisen retoriikan tutkimusta. Olen valinnut kyseisen metodin, koska alkuperäisaineistoni eli valtiojohtajien omaelämäkerrat sisältävät heidän käyttämänsä poliittista retoriikkaa. Poliittiset toimijat kuten presidentit ja pääministerit käyttävät puheissaan paljon retorisia keinoja. Retoriikka tarkoittaa puhetaitoa eli toisin sanoen sitä tapaa, miten jokin asia esitetään kielellisessä muodossa. Retoriikan pääasiallinen tavoite on saada retoriikan kohde vakuuttumaan retoriikan käyttäjästä. Vaikka sitä ei esiinny kaikissa retoriikan käyttötilanteissa, keskeinen elementti retoriikan tutkimuksessa on analysoida puhujan ja yleisön välistä suhdetta. Harkitessaan sanavalintojaan eli retorisia keinojaan puhuja pyrkii luomaan tietynlaista suhdetta yleisöönsä eli heihin johon retoriikan käyttö on kohdistettu. Esimerkiksi presidentti puhuu useimmiten tietynlaiselle yleisölle, joten hänen käyttämät retoriset keinot tulee sovittaa yleisöä ajatellen.¹⁸

Todd H. Hall on sanonut teoksessaan *Emotional Diplomacy. Official Emotion on the International Stage*, että tunnekäyttäytyminen on keskeinen osa ihmisluonnetta, joten on myös ymmärrettävää että sitä esiintyy myös valtiojohtajien diplomaattisissa suhteissa. Hall painottaa, että se millä tavalla ja millaisilla strategioilla esiinnyään kansainvälisille kollegoille vaikuttaa suuresti siihen miten valtioiden väliset suhteet muotoutuvat.¹⁹ Esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan keskinäisissä suhteiden muotoutumiseen on omalta osaltaan vaikuttanut valtioiden yhteinen historia, yhteinen kieli ja osin yhteiset käsitykset poliittisesta kulttuurista. Nämä tekijät yhteensä ovat helpottaneet diplomaattisen suhteen muotoutumista verrattuna esimerkiksi valtioiden välillä joilla on hyvin erilainen historia keskenään sekä erilainen kieli ja poliittinen kulttuuri.

Yksittäisenä retoriikan tutkimuksen metodina käytän pro gradu -tutkielmassani James Martinin tunnetuksi tekemää metodia. Martinin metodissa retoriikan analyysissä huomioidaan kolme erilaista puhetekoa (speech act), jossa jokaisessa yhdistetään struktuuri ja toimijuus. Nämä kolme puhetekoa ovat retorinen konteksti, retorinen argumentti ja retoriikan vaikutukset. Mar-

¹⁸ Stuckey 2013 6

¹⁹ Hall 2015 1

tinin mukaan retorinen konteksti viittaa historiallisen ajan ja paikan tunnistamiseen, jossa tiettyjä retorisia keinoja on käytetty. Retorinen argumentti viittaa ajallisen ja paikallisen kontekstin vaikutuksesta muodostettuihin retorisiin keinoihin. Retoriikan vaikutuksissa analysoidaan retoristen keinojen vaikutusta. Ne voivat olla äkinnäisiä tai pitkällä tähtäimellä näkyviä vaikutuksia. Martin on hyödyntänyt metodia analysoidessaan Yhdysvaltojen presidentin John F. Kennedyn 20.tammikuuta.1961 pitämää virkaanastujaispuhetta.²⁰

Perinteisesti poliittisen historian tutkimusalalla, jossa on tutkittu globaaleja ja kansainvälisiä poliittisen historian ilmiöitä, on ollut tapana tehdä jako ulkopoliittikan, kansainvälisten suhteiden ja diplomatian historiaan. Pro gradu -tutkielmassani nämä kolme poliittisen historian alalajia yhdistyvät toisiinsa. Kati Katajiston mukaan kansallisvaltioiden vankasta asemasta huolimatta, yksikään valtio ei ole maailmassa niin suvereeni että se pystyisi toimimaan täysin välittämättä suhteistaan toisiin valtioihin.²¹ Tämä koskee sekä suurvaltoja, että pienempiä valtioita. Tutkimani valtiojohtajien kotimaat Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta ovat molemmat kansainvälisesti katsottuna suurvaltoja, mutta niiden keskinäinen valta-asetelma on asymmetrinen. Molempien valtioiden johtajien täytyy harjoittamassaan ulkopoliitikassa huomioida kansalliset realiteetit ja valtion suhteellinen painoarvo kansainvälisissä suhteissa. Yhdistyneellä kuningaskunnalla, Yhdysvaltojen pienempänä suurvaltana, on poliittinen liikkumatila ja voimavarat suhteessa Yhdysvaltoja heikommalla, joten sen valtiojohtajat eli käytännössä pääministerit joutuvat ulkopoliitikassaan huomioimaan nämä rajallisuudet. Mahdollisuutena on myös ulkopoliitikassa ja diplomatiassa tukeutua isompaan suurvaltanaan kuten Yhdistynyt kuningaskunta on tehnyt usein liittoutumalla Yhdysvaltojen kanssa sen omien ulkopoliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

Vaikka vallassa olevien poliitikkojen kuten presidenttien ja pääministerien valta pohjautuu valtion lakeihin ja sääntöihin, yksittäisen presidentin tai pääministerin henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja kyvyillä on suuri vaikutus myös siihen minkälainen vallankäyttäjäksi kyseisestä presidentistä tai pääministeristä tulee. Henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kuuluu esimerkiksi hänen karisma ja kuten pro gradu -tutkielmassani olennaisena tutkimuskohteena; taito hyö-

²⁰ Martin 2014

²¹ Danielsbacka et.al 2022 93

dyntää tilanteeseen oikeaoppista retoriikkaa. Hänen kyvyt ovat esimerkiksi taito verkostoitua erilaisten viiteryhmien kanssa, ja tätä kautta lisätä epäsuorasti omaa vaikutusvaltaansa. Esimerkkinä voidaan nostaa Suomen presidenttinä 25 vuotta toiminut Urho Kekkonen, jonka henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja kyvyihin kuului muun muassa hänen pitkä kokemus politiikassa, laajat yhteydet ja verkostot hallintokoneistoon sekä poliittisiin puolueisiin ja muihin poliitikoihin sekä hänen empimätömyys tarttua poliittisiin asioihin.²²

Quentin Skinner korostaa yksilöiden retorisen toiminnan tarkastelussa heidän käyttämäänsä kieltä eli sanavalintoja. Mitä sanoilla ja käsitteillä tehdään, mihin tarkoituksiin niillä pyritään, ja mikä on niiden yleisö? Skinnerin korostus muistuttaa historiantutkimuksessa perinteistä lähdekritiikin merkitystä, mutta sen erityinen painotus on kontekstualisoinnissa. Skinner on esittänyt, että toimijoiden itsensä antamat merkitykset sanoille ja käsitteille ovat tärkeämpi tutkimuskohde kuin niiden saama vastaanotto tai vaikutus niitä vastaanottavassa yleisössä. Tämän lisäksi Skinnerin mielestä innovatiiviset kielenkäyttäjät pystyvät omalla toiminnallaan muutamaaan erilaisten sanojen kriteereitä, viittausalaa ja arvoväritystä, mikä voi johtaa ristiriitojen samoja käsitteitä käyttävien kanssa.²³ Saman käsitteen ristiriitaisesta käytöstä pro gradu -tutkielmassani korostuu esimerkiksi Bushin ja ylipäätään Yhdysvaltojen ulkopoliitikassa pitkään retorisenä keinona esiintyneen demokratian korostus. Miten yhdysvaltalaisen ulkopoliittisen retoriikan kontekstissa on demokratia käsitteenä haluttu ymmärtää, erityisesti kylmän sodan aikana jolloin Yhdysvallat päätyi vapauden ja demokratian nimissä tukemaan myös ei-demokraattisia hallintoja.

²² Danielsbacka et.al 2022 106

²³ Danielsbacka et.al 2022 124-125

3. Poliittisen retoriikan käyttö Clintonin, Blairin ja Bushin ulkopolitiikassa

Tutkin seuraavissa alaluvuissa valtiojohtajien omaelämäkerroissaan käyttämää poliittista retoriikkaa. Omaelämäkerroissa viitatus tapahtumat sijoittuvat 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun väliseen aikaan. Käyn alaluvuissa 2.1 – 2.4. valtiojohtajien muistelmat kronologisessa järjestyksessä alkaen Blairin ja Clintonin Kosovon sodan muistelmista ja päättäen Blairin ja Bushin muistelmiin Irakin sodan hyökkäysvaihetta seuranneeseen aikaan. Jokaisessa alaluvussa analysoin Blairin, Clintonin ja Bushin käyttämää poliittista retoriikkaa ja suhteutan sen aiemmin tehtyyn tutkimukseen tapahtumista. Missä määrin aiempi tutkimus ja valtiojohtajien omaelämäkerroissaan esittämät näkemykset eroavat toisistaan, ja jos, miksi valtiojohtajat ovat halunneet esittää asian juuri haluamallaan tavalla?

Alaluvussa 2.1. tutkimuksen kohteena ovat Blairin ja Clintonin muistelmat, muissa alaluvuissa kohteena ovat Blairin ja Bushin muistelmat. Alaluvussa 3.1. tutkin erityisesti Blairin ja Bushin erilaista lähestymistä Kosovon sodan ratkaisukeinoihin ja heidän käyttämänsä retoriikan erilaisuutta. Alaluvussa 3.2. perehdyn tarkemmin tutkimaan miten syyskuun 11. päivä 2001 Yhdysvaltoihin kohdistuneet terrori-iskut muokkasivat perusteellisesti sekä Blairin että Bushin käyttämää poliittista retoriikkaa, ja kuinka terrori-iskut ja terrorismi uhkana ylipäättään tulivat määrittelemään seuraavien sotilaallisten interventioiden perustelua. Alaluvuissa 3.3. ja 3.4. tutkin Afganistanin ja Irakin sotien alkuvaihetta ja miten Blair ja Bush perustelivat tekemiään ratkaisuja kyseisiin sotiin lähtemiseen liittyen. Tarkastelen samalla kriittisesti heidän omaelämäkerroissaan antamia perusteluja suhteessa aiemmin tehtyyn tutkimukseen.

3.1. Kosovon sota 1998–1999

Pääministeri Tony Blairin ja presidentti Bill Clintonin käyttämä retoriikka Kosovon tilanteeseen on samanlainen sen puolesta, että kumpikin valtiojohtaja näki valtioidensa roolin keskeisenä kansanmurhan estämiseksi. Sotilasliitto Nato oli alkujaan toimeton sen kanssa miten Kosovon tapahtumiin tulisi käytännön tasolla reagoida. Selvää oli, että Serbian turvallisuusjoukkojen toteuttamat etniset puhdistukset tulisi saada estettyä. Toisaalta myös KLA:han suhtauduttiin varauksella, koska sekin oli väkivaltainen ja terroristiseen toimintaan taipuva. Suoraan sotilaalliseen väliintuloon ei ollut alkujaan suurta halukkuutta Naton sisällä, ja diplomaattisia

ratkaisukeinoja pidettiin ensisijaisena Serbian painostamiseksi. Diplomaattisen ratkaisun toteuttamista hankaloitti Milosevicin haluttomuus päätyä diplomaattiseen ratkaisuun. Myös Kosovon albaanit olivat jakautuneet keskenään pasifisteihin ja militantteihin.²⁴

Jälkikäteen ajateltuna Kosovon sotaan liittyvästä poliittisesta retoriikasta huomionarvoisen tekee se, kuinka pääministeri Blair tietyssä määrin pyrki painostamaan Yhdysvallat lähettämään sotilasjoukkoja Kosovoon. Blair perusteli kantaansa omaeläkerrassaan seuraavanlaisesti: ”even if we took action by air, 85 percent of the assets used would be American. In truth, without the US, forget it; nothing would happen. That was the full extent of Europe’s impotence.”²⁵ Tällä retoriikalla, jossa Blair korosti Yhdysvaltojen hallitsevaa roolia Natossa, hän pyrki vakuuttamaan Clintonia Yhdysvaltojen korvaamattomasta roolista. Yhdysvalloissa Kosovon sota nähtiin kuitenkin hankalana asiana. Se koettiin poliittisessa keskustelussa etäisenä, nimenomaan eurooppalaisena konfliktina, jossa Yhdysvalloilla ei ollut suoraan omaa ulkopoliittista intressiä. Näin ollen yhdysvaltalaisen mielestä Euroopan tulisi hoitaa konfliktinratkaisu omin voimin.²⁶

Voikin ajatella, että Kosovon sodassa Blair tarvitsi Yhdysvallat sotilaalliseksi liittolaisekseen omien ulkopoliittisten päämääriensä toteuttamiseksi. Stephen Dyson on huomauttanut teoksessaan Blair’s identity, että ennen pääministeriksi tulemistaan Blairilla oli ollut vain vähän ulkopoliittista kokemusta ja hänen on väitetty sanoneen tavoitteekseen ”viettää mahdollisimman vähän aikaa ulkomaailman asioissa.”²⁷ Onkin mielenkiintoista huomata kuinka Blairin kiinnostus ulkopoliittikkaan muuttui, tosin tämä on osin perusteltavissa hänen asemansa muuttumisella tärkeimmäksi tosialliseksi vallankäyttäjäksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Toinen tekijä on pitkän linjan trendi, jossa erityisesti Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerit ovat nähneet suhteen Yhdysvaltoihin olevan heidän tärkein ulkopoliittinen suhteensa. Tästä katsoen Blair hyödyntää poliittisessa retoriikassaan konsensuksen luomista ja liittolaisten korostamista, koska tarkoituksena on löytää yhteisymmärrys Naton sisällä siitä miten Serbian

²⁴ Dyson 2009 57-58

²⁵ Blair 2010 231

²⁶ Blair 2010 227-228

²⁷ Dyson 2009 2-3

aggressiota vastaan tulisi toimia. Erityisesti edellämämainitussa retoriikassa Blair haluaa korostaa yhteisvastuuta sotilasliitossa, koska Naton koko toiminta perustuu yhteisen pelotteen ja uskottavuuden luomiseen. Ilman sen ylivoimaisesti suurinta ja voimakkainta jäsenvaltiota (Yhdysvallat), tämä ei toteutuisi.

Clinton esiintyy omaelämäkerrassaan kontrastissa Blairiin. Siinä missä Blair on valmis sotilaalliseen interventioon, ja vaatii myös Yhdysvaltojen toimimaan samoin, Clinton on huomattavasti varovaisempi toteuttamaan sotilaallista interventiota ja pyrki mieluummin päätyämään diplomaattiseen ratkaisukeinoon. Tästä huolimatta Clintonin kausi ei ollut kuitenkaan täysin paitsiossa sotilaallisista interventioista. Clinton muistelee omaelämäkerrassaan, kuinka Persianlahden sodan (1990–1991) yhteydessä Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta toimivat tiiviissä yhteistyössä Saddam Husseinin Irakin nujertamiseksi. Clinton puolustelee Irakiin tehtyjä iskuja, koska väitetyjä ydinaselaboratorioita tutkimassa olleita tarkastajia oli uhkailtu.²⁸

Clinton perustelee varovaista kantaansa Kosvoon liittyen sillä, että Yhdysvalloissa esiintyi vahva sisäpoliittinen erimielisyys Serbiaa vastaan suunnatusta mahdollisesta sotilaallisesta interventiosta. Osa Yhdysvaltojen kongressiedustajista ajoi maajoukkojen lähettämistä Kosvoon, mutta edustajainhuone päätyi äänestyksessään estämään joukkojen lähettämisen ilman kongressin hyväksyntää.²⁹ Diplomaattisia ratkaisukeinoja pyrittiin hakemaan muun muassa YK:n määräämällä aseidenvientikiellolla ja Yhdysvaltojen, Yhdistyneen kuningaskunnan ja muiden niiden liittolaisten Serbiaa vastaan asetetuilla talouspakotteilla. Diplomaattisista keinoista huolimatta Natossa aloitettiin kesällä 1998 suunnitella sotilaallisten toimien aloittamista Serbiaa vastaan. Lopulta Clinton saatiin suostumaan sotilaalliseen ratkaisuun, sillä ilman Yhdysvaltojen mukanaoloa, Naton voimavarat eivät olisi olleet riittävät. (kuten Blair omaelämäkerrassaan pyrki argumentoimaan). Clinton kuvailee omaelämäkerrassaan Serbiaa vastaan suunnattua sotilaallista voimankäyttöä seuraavanlaisesti; ”Pommituksilla oli kolme päämäärää; halusimme osoittaa Milosevicille, että aiomme tosissamme estää uudet etniset puhdistukset, toiseksi halusimme estää veriset hyökkäykset Kosovon viattomia siviilejä vastaan ja kolmanneksi aiomme vaurioittaa pahan kerran serbien sotilaallista kykyä, ellei tämä heidän

²⁸ Clinton 2004 827

²⁹ Leino et.al 2004 847-848

päämiehensä luopuisi aikeistaan”.³⁰ Clinton lopulta puolustaa pommitusten aloittamista, koska etnisen puhdistuksen loppumista ei nähdä todennäköisenä diplomaattisin painotuskeinoin. Vaikka Clinton ei ollutkaan henkilökohtaisesti myötämielisin sotilaallisille interventioille, hänen hallinnossaan oli häntä voikkaampia intervention puolestapuhujia. Näihin kuului Clintonin hallinnon ulkoministeri Madeleine Albright. Jälkeenpäin voikin ajatella sekä Blairin että Albrightin saaneen Clintonin suostuteltua intervention kannalle.

Huomionarvoista Blairin ja Clintonin näkemyserossa on se, että molemmat valtiomiehet edustivat päällisin puolin samanlaista poliittista ideologiaa. Molemmat olivat kunnostautuneet niin sanotun kolmas tie -ajattelun puolestapuhujina. Blair työväenpuolueesta ja Clinton demokraattisesta puolueesta edustivat kumpikin valtioiden kaksipuoluejärjestelmässä pääpuolueista sitä vasemmistolaisempaa. Tästä huolimatta, osin kolmas tie -ajattelun ja erityisesti harjoittamansa ulkopoliittikan vuoksi, Blairia voidaan pitää oikeistolaisimpana työväenpuoluetta edustaneena pääministerinä. Blairia onkin kommentoitu Kosovon sodan yhteydessä ”Naton suurimpana haukkana.”³¹ ”Haukka” tarkoittaa ulkopoliittikan kielessä sellaista politiikkaa, joka kannattaa interventionistista lähestymistapaa ulkopoliittisten kriisien ratkaisussa. Diplomaattisia ratkaisukeinoja ei nähdä riittävinä, vaan tehottomina, joten aseellinen väliintulo nähdään varteenotettavimpana ratkaisukeinona.³² Blairin haukkamainen ulkopoliittinen linja sävyttää hänen myöhempiään omaelämäkerrassaan esittämiään näkemyksiä Afganistaniin ja Irakiin lähtemisestä.

Haukkamaisuuden ohella huomioitavaa on se miten Kosovon sodan yhteydessä Blair korostaa omaelämäkerrassaan Yhdistyneen kuningaskunnan aktiivisen roolin tärkeyttä vetoamalla sen omaan suurvaltapolitiittiseen historiaansa. Blair ilmaiseekin omaelämäkerrassaan asiaa seuraavanlaisesti; ”Britain, the former colonial power, had a special interest.”³³ Tässä yhteydessä Blairilla korostuu retorisenä keinona suurten kertomusten ja narratiivien hyödyntäminen. Tällä retorisella keinolla pyritään nostamaan esille oman maan ja kansakunnan arvostettavaksi ja kunnialliseksi koettu menneisyys, jonka antama perintö toimii ohjenuorana tulevaan. Huo-

³⁰ Clinton 2004 851

³¹ Dyson 2009 63

³² Merriam-Webster Hawk -käsite. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hawk> (viitattu 29.4.2025)

³³ Blair 2010 246-247

mioitavaa on juurikin Blairin painotus sanoilla ”the former colonial power”. Hän huomauttaa tällä sanamuodolla sisäistävänsä Yhdistyneen kuningaskunnan muuttuneen suurvaltapolitiittisen aseman, mutta edesmennyttä imperiumin perintöä korostaen hän näkee Yhdistyneen kuningaskunnan roolin edelleen tärkeänä kansainvälisten konfliktien ratkaisussa ja tämän vuoksi Yhdistyneen kuningaskunnan tulisi edellään jatkaa aktivista ulkopoliittikkaa, johon kuuluisi tarvittaessa myös sotilaalliset interventiot. Tässä korostuksessa on tärkeää Blairin antama sanallinen painoarvo nimenomaan sille arvovalle, jonka entiselle mahtavimmalle suurvallalle hän katsoo annettavan. Huomioitavaa on kuitenkin se, että kyseisen arvovalan korostaminen on nimenomaan brittiläisessä kontekstissa tuotettua arvovalan korostusta. Tämä siksi, koska sen korostaminen poliittisessa retoriikassa on nähty vahvistavan Yhdistyneen kuningaskunnan asemaa relevanttina ulkopoliittisena toimijana.

3.2. 9/11 poliittisen retoriikan vedenjakajana

Yhdysvaltojen presidentiksi tammikuussa 2001 virkaanastunut republikaanisen puolueen George W. Bush. Ensimmäisen virkakauden aikana Yhdysvaltoihin kohdistui 11. syyskuuta 2001 yli 3 000 henkeä vaatineet terrori-iskut. Al-Qaidaan affilioituneet terroristit kaappasivat (tarkista) lentokonetta ja ohjasivat ne New Yorkissa sijaitseviin WTC-torneihin. Yksi lentokone osui Yhdysvaltojen puolustusministeriön Pentagonin rakennukseen ja yksi lentokone putosi maahan Pennsylvaniassa. Argumentoin, että syyskuun 11. päivän terrori-iskut muutti tutkimieni valtiojohtajien poliittisen retoriikan käyttöä, erityisesti mitä tuli ulkopoliittisessa käytettyihin retoriisiin keinoihin. Se millä tavalla Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan valtiojohtajat olivat oikeuttaneet Kosovon sota, ei pitänyt enää paikkaansa syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Se mitä tapahtui, jätti jälkensä siihen maailman, missä nykyäänkin elämme. Vaikka terrorismia on esiintynyt aiemminkin vuosisadoilla, syyskuun 11. päivän terrori-iskuissa se aivan uudenlaisen merkityksen. Aceves et.al mukaan vuosikymmen terrori-iskujen jälkeen terrorismi ei ole erityinen vihollinen, vaan osa jokapäiväistä elämää. Terrori-iskut muuttivat sitä miten matkustamme, miten käymme kansainvälistä kauppaa ja miten viestimme muun maailman kanssa. Voimistunut terrorin uhka jäi elämään.³⁴

³⁴ Aceves et.al 2012 14

Erityisen paljon syyskuun 11. päivän terrori-iskut tulivat määrittämään presidentti Bushin kautta ja hänen ulkopoliitikassaan käytettyä retoriikkaa. Bush on elämäkerrassaan kommentoinut syyskuun 11. päivän tapahtumia ja siitä vastuussa olevaa seuraavanlaisesti; ”Ennen syyskuun yhdeksätoista useimmat amerikkalaiset eivät olleet kuulleetkaan al-Qaidasta -/. al-Qaida oli fundamentalistinen islamilainen verkosto, jota suojeli ja rahoitti Afganistanin Taliban-hallitus.³⁵ Näin terrorismi tuli lähemmäs yhdysvaltalaisia kuin koskaan aiemmin, mikä ymmärrettävästi herätti kansalaisissa suurta huolta. Terrorismi voitiin nähdä tähän asti jossain kauempana esiintyvänä ilmiönä. Bush kertoo, että Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelu CIA oli ollut tietoinen al-Qaida uhasta, mutta sen tiedusteluoperaatioiden mukaan mahdollinen isku tapahtuisi ulkomailla eikä Yhdysvaltojen omalla maaperällä. Tämä oli uskottavampaa, koska yhdysvaltalaisia kohteita kuten kahta suurlähetystä vastaan oli hyökätty jo edellisen vuosikymmenen aikana.³⁶ Yhdysvaltoja oli suojannut myös sen maantieteellinen ja sotilaallinen asema. Se sijaitsi valtameren päässä molemmin puolin vartenotettavista suurvalloista. Yhdysvalloissa ei oltu koettu samanlaista vieraan vallan hyökkäystä sitten Japanin tekemän hyökkäyksen Havaijilla sijainneeseen Pearl Harborin laivastotukikohtaan 7.joulukuuta.1941.³⁷ Bush nostaa esille omaelämäkerrassaan, kuinka hän oli vielä kesällä 2001 pyytänyt CIA:ta arvioimaan uudelleen al-Qaidan Yhdysvaltoja vastaan kohdistetun uhan sen omalla maaperällä. Tähän pyyntöön saatiin vastaus elokuussa. Sen mukaan Osama bin Ladenin tavoitteena olisi toteuttaa hyökkäys Yhdysvaltojen maaperällä, mutta sen tarkemmasta ajankohdasta ei ollut selkeyttä.³⁸ Tällä maininnalla Bush haluaa osoittaa olleensa tietoinen Yhdysvaltoihin kohdistuneesta uhasta.

Varautuneisuudesta huolimatta Bush, kuten muukin Yhdysvaltojen poliittinen johto oli šokissa syyskuun 11. jälkeen. Kun tieto terrori-iskuista tuli presidentille, hän oli paraikaan vierailmassa koulussa Floridan Sarasotassa.³⁹ Kyseistä tunteellista hetkeä Bush muistelee omaelämäkerrassaan. Hän kertoo katsoneensa luokassa olevien lasten kasvoja, ja miettineensä vah-

³⁵ Bush 2010 134

³⁶ Bush 2010 134-135

³⁷ Travers 2016 59

³⁸ Bush 2010 135

³⁹ georgewbush-whitehouse.archives.gov (haettu 27.4.2025)

vaa kontrastia mikä lepäsi terroristien julmuuden ja näiden lasten viattomuuden välillä. Hän lisäsi, että nämä lapset olivat otos kaikista niistä miljoonista yhdysvaltalaislapsista, jotka luotaisivat hänen suojeleensa.⁴⁰ Se, että Bush haluaa korostaa tätä tunteista hetkeä omaelämäkerrassaan kertoo hänen halustaan viestiä eräänlaista isällistä roolia. Presidentti on paitsi valtionpäämies, mutta symbolisella tavalla tietynlainen ”maan isä” ja sen etujen suojelija ulkoisia uhkia vastaan. Bush selittää kuvainnollisesti, kuinka terrori-iskujen luonne viestii hyökkääjien motiiveista. Seuravaassa on ote hänen omaelämäkerrastaan jossa hän kuvailee omaa näkemystään terrori-iskujen luonteesta; ”The first plane could have been an accident. The second was definitely an attack. The third was a declaration of war.”⁴¹ Tällä Bush antaa ymmärtää, että ensimmäisen koneen törmäys torniin olisi ollut vielä selitettävissä inhimillisellä ohjausvirheellä. Sen sijaan toinen vastaavanlainen törmäys ei ollut enää selitettävissä tahattomuudella, vaan tarkoituksena oli tietoisesti aiheuttaa koneen törmäys ja saada aikaan sekä uhreja että aineellista vahinkoa. Hän korostaa kolmannen koneen ilmantumisen olevan suora sodanjulistus Yhdysvaltoja vastaan, eikä se ollut enää selitettävissä millään muulla tavalla.

Näin selitettynä Bush haluaa omaelämäkertansa lukijan ymmärtävän, ettei hän ajatellut ensimmäisen koneen törmäämisen viittavaan automaattisesti terrori-iskuun. Tällä hän todennäköisesti haluaa lieventää häntä kohtaan esitettyjä kriittisempiä ääniä, jotka ovat syyllistäneet häntä sotahulluksi ja käyttämällä syyskuun 11. päivän terrori-iskuja vain ja ainoastaan tekosyynä hänen hallintonsa myöhemmin toteuttamille sotilaallisille interventioille Afganistanissa ja Irakissa. Käyttämällä voimakasta kieltä terroristeja ja terroristeiksi epäiltyjä vastaan, Bush korostaa Yhdysvaltojen toimivan kovaa kovaa vastaan, eikä ole suostuvainen neuvottelemaan terroristien kanssa. Korostamalla jyrkkää linjaa terroristeja vastaan, Bush haluaa näyttävästi omaelämäkerran lukijalle vankkumattomana arvojohtajana, joka tekee kaikkensa pitääkseen kansansa turvassa.

Omaelämäkerrassaan Bush kuvaa suhtautumistaan ulkomaailmaan syyskuun 11. jälkeen varsin voimakkain ilmaisin ja luoden vahvan pesäeron ”meidän” ja ”heidän” välille. Voimakkaan reaktion voi tulkita seuraavasta lainauksesta, jossa Bush kuvaili hallintonsa linjaa muuta

⁴⁰ Bush 2010 127

⁴¹ Bush 2010 128

maailmaa kohtaan; ”Yhdysvallat pitäisi kaikkia terroristeja suojelevia maita vastuullisina näiden harjoittamista terroriteoista.” Hän jatkaa; ”terroristiryhmiä kohdeltaisiin niiden tukijoista erillään. Erityisesti seuraavaa asiaa Bush painottaa voimakkaasti; ”Meidän täytyi pakottaa muut valtiot päättämään kohdaltaan, taistellako terroristeja vastaan vai jakaako näiden kohtalon. Lisäksi meidän tulisi käydä tätä sotaa hyökkäämällä aggressiivisesti terroristien kimppuun -/- ennen kuin nämä ehtisivät iskeä uudestaan kotimaassamme.”⁴²

Tässä vastakkainasettelun retoriikka, hyvä vastaan paha korostuu erityisen paljon. Kuten Aceves et.al on kommentoinut, vastakkainasettelun retoriikan korostamisella pystytään vaikuttamaan kansalaisten epävarmuuden tunteen lisäämiseen ja moraalipaniikin lisääntymiseen ”toisia” kohtaan. Terrorismista rakennettiin poliittisessa retoriikassa väline, jolla voitiin iskeä kansalaisten epävarmuuteen luomalla lopunaikoja muistuttava tilanne, jota hallitsi uskonnollinen terrori.⁴³ Vastakkainasetteluun perustuvan retoriikan käyttö saa toiseuttavia piirteitä kun terroristille ja hänen kotimaalleen ei tehdä pesäeroa. Bushin käyttämistä sanavalinnoista pystyy tulkitsemaan kireän ulko- ja sisäpoliittisen tilanteen. Omaelämäkerrassaan Bush antaa ymmärtää, etteivät syyskuun 11. päivän iskut olleet ainoastaan terroritekoja vaan sotatoimia.⁴⁴ Terrori-iskun rinnastaminen suoranaiseksi sodanjulistukseksi kertoo hyvin Bushin käyttämän retoriikan tarkoituksesta vakuuttaa yhdysvaltalaisille se, että heitä vastaan on hyökätty ulkomaisen tahon toimesta. Käyttämällä voimakkaampaa ilmaisua, hän haluaa viestiä tilanteen vakavuudesta ja siitä šokista minkä myös valtionjohto koki.

Blairin Bush nostaa omaelämäkerrassaan valtiojohtajana, jonka kanssa hän muodosti läheisimmän suhteensa kuin minkään toisen valtiojohtajan kanssa. Bush painottaa, että Blair seisoi hänen vahvana liittolaisenaan, vaikka moni muu valtiojohtaja vetäytyi terrorisminvastaisesta sodasta. Hän muistelee samalla kuitenkin muitakin valtiojohtajia kuten Kanadan Jean Chrétienia, Italian Silvio Bercuslonia, Kiinan Jiang Zemian, Saksan Gerhard Schröderiä ja Ranskan Jacques Chiracia. Heistä jokainen ilmaisi Bushin mukaan omilla tavoillaan myötätuntonsa Yhdysvaltoja kohtaan ja ilmoittivat avunannostaan. Myös Japanin pääministeri Jumichiro

⁴² Bush 2010 137

⁴³ Aceves et.al 2012 14

⁴⁴ Bush 2010 141

Koizumi ilmaisi, ettei terrori-iskut olleet ”pelkästään hyökkäys Yhdysvaltoja vastaan, vaan hyökkäys vapautta ja demokratiaa vastaan.”⁴⁵

Seuraavassa lainauksessa on hyvin nähtävillä Bushin käyttämä voimakas, tunteita herättävä retoriikka; ”But our responsibility to history is already clear: to answer these attacks and rid the world evil. War has been waged against us by stealth and deceit and murder. This nation is peaceful, but fierce when stirred to anger.” Tässä lainauksessa Bush käyttää voimakkaita ilmaisuja kuten stealth (varkain), deceit (petos) ja murder (murha) viitatessaan Yhdysvaltoja vastaan hyökänneisiin al-Qaidan terroristeihin. Hän jatkaa; ”This conflict was begun on the timing and terms of others. It will end in a way, a day at an hour, of our choosing -/- Grief and tragedy and hatred are only for a time. Goodness, remembrance, and love have no end.”⁴⁶

Tässä Bush argumentoi sen puolesta, ettei Yhdysvallat vaikuttanut terrorisminvastaisen sodan alkamiseen, vaan sen aloittivat terroristit. Sen sijaan Yhdysvalloilla tulisi olemaan avaimet kädessä sen päättämiseen. Terroristit, Bushin sanojen mukaan eivät enää määritä sitä miten sota tulee loppumaan. Tällaisella retoriikalla Bush pyrkii osoittamaan lukijalle hänen voimakastahtoisuutensa palvella maataan sitä uhkaavia tahoja vastaan. Bushin tunteikas retoriikka yhdistyy hänen omaelämäkerrassaan myös uskonnolliseen kontekstiin. Kyseinen lainaus on Bushin omaelämäkertansa sisällyttämä kohta hänen pitämästään puheestaan Washington D.C.:ssä sijaitsevassa National Cathedralissa 14.syyskuuta.2001. Siellä järjestettiin terrori-iskujen muistotilaisuus

Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen otettiin käyttöön ensimmäisen ja tähän asti ainoan Naton 5. artiklan, jonka mukaan hyökkäys yhtä Naton jäsenvaltiota kohtaan tulkitaan hyökkäykseksi kaikkia sen jäsenvaltioita kohtaan. Hyökkäyksen kohteeksi joutunut jäsenvaltio voi vedota muihin Naton jäsenvaltioihin saadakseen niiltä sotilaallista tai muuta apua. Naton 5. artikla antaa mahdollisuuden tällaisessa tilanteessa myös muun muassa aseelliseen voiman käyttöön.⁴⁷ Yhdistynyt kuningaskunta Blairin johdolla tulkitsi Naton 5. artiklan niin, että brittien tuli sekä Yhdysvaltojen sotilaallisena että poliittisena liittolaisena tukea Yhdysvaltoja ter-

⁴⁵ Bush 2010 140-141

⁴⁶ Bush 2010 146

⁴⁷ Ulkoministeriö. Pohjois-Atlantin sopimus. https://um.fi/documents/35732/0/Pohjois-Atlantin+sopimus_suomeksi+%282%29.pdf/b54cbfe5-2060-1b31-b376-795a9d9848df?t=1652768543902 (viitattu 28.4.2025)

rorismin edessä. Hänen mukaansa Yhdysvaltoihin kohdistunut terrori-isku oli terroristien tekemä, jotka eivät välitä ihmiselämän pyhydestä ja arvokkuudesta. Blair korostaa, että länsimaiden on tultava yhteen tuhotakseen terrorismin.⁴⁸

Vaikka Bushin retoriikan tarkoituksena ei ole ollut vihanlietsonta muslimeja kohtaan (vuoden 2000 presidentinvaaleissa jopa 78 % Yhdysvaltain muslimeista äänesti Bushia presidentiksi.⁴⁹), syyskuun 11. päivän jälkeen muslimeja vastaan kohdistuneet viharikokset lisääntyivät Yhdysvalloissa. Lisäksi terrori-iskuja seuranneen 11 kuukauden aikana noin 762 Yhdysvalloissa ollutta alien* pidätettiin FBI:n terrorisminvastaisten toimien perusteella.⁵⁰ Voimakkaaseen vastakkainasetteluun perustunut retoriikka heti syyskuun 11. jälkeen voimisti valtaväestön epäluuloja toisia eli tässä tapauksessa etnisiä ja uskonnollisia vähemmistöjä kohtaan. Radikaaleimmissa piireissä muslimien lojaalius Yhdysvaltoja kohtaan kyseenalaistettiin, ja heitä alettiin nähdä eräänlaisena viidentenä kolonnana.⁵¹

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut eivät muuttaneet ainoastaan Bushin retoriikkaa, vaan myös pääministeri Blairista voidaan vahvasti nähdä retoriikan muuttuminen ennen ja jälkeen terrori-iskujen. Hänen omaelämäkerrassaan Blair nostaa esille, kuinka Yhdysvaltoihin kohdistuneet terrori-iskut olisivat voineet tapahtua myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ja kuinka me (britit) ja he (yhdysvaltalaiset) ovat samassa veneessä yhteisen uhan edessä. Blairin omaelämäkerrassa on seuraavanlaisia tunteuksia syyskuun 11. terrori-iskuista; ”It was not America alone who was the target, but all of us who shared the same values.”⁵² Tässä retoriikassa Blair painottaa Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen jakavan samanlaisen arvopohjan, mikä valtioiden historian huomioiden, on varsin perusteltavissa. Huomionarvoista on se, että Blair oli ensimmäinen valtiojohtaja, jonka kanssa presidentti Bush oli puhelinyhteydessä. Tämän yksityiskohdan myös Bush mainitsee omaelämäkerrassaan. Bush kertoo, kuinka Blair

⁴⁸ Blair 2010 352

⁴⁹ Council on American-Islamic Relations. 2025. https://www.cair.com/cair_in_the_news/survey-shows-bush-support-drops-among-muslim-voters/ (viitattu 29.4.2025)

⁵⁰ American Civil Liberties Union. 2003 <https://www.aclu.org/documents/september-11-detainees> (viitattu 27.4.2025)

⁵¹ Guardian 2021. <https://www.theguardian.com/us-news/2021/sep/09/muslim-america-september-11-war-on-terror> (viitattu 29.4.2025)

⁵² Blair 2010 348

ilmoitti olevansa šokissa ja seisovansa täysin Yhdysvaltojen rinnalla terrorisminvastaisessa sodassa. Omaelämäkertansa luvussa, joka oli osuvasti nimetty *Shoulder to Shoulder* (suomeksi voisi kääntää rinta rinnan), Blair ilmaisee, ettei syyskuun 11. päivän terrori-iskut kohdistuneet yksin Yhdysvaltoja, vaan kaikkia saman arvopohjan omaavia valtioita vastaan. (mieti miten muokkaa tuon kohdan) Blair antaa ymmärtää, ettei kyseessä ollut valtioiden välinen sota, vaan ajatusten ja arvojen välinen vastakkainasettelu.⁵³ Pelkästään omaelämäkertansa luvun nimeäminen edellämämainitulla tavalla kertoo hyvin Blairin tarkoituksesta viestiä hänen syvälle juurtuneen ajatuksen brittien ja yhdysvaltalaisten veljeydestä ja kuulumisesta samaan arvoyhteisöön. Hän haluaa myydä myös ajatuksen siitä, että kyseessä on ollut kollektiiville suunnattu isku, ja näin ymmärtäen myös britit ovat olleet sen uhreja. Blair painottaa myös sitä ajatusta, ettei terroristeja oltu provosoitu toteuttamaan iskunsa, vaan he (talebanit) ”etsivät” heidät (länsimaalaiset). Kuten Bushilla, myös Blairilla korostuu voimakas, vastakkainasetteluun perustuva retoriikka syyskuun 11. jälkeen. Hän puhuu muun muassa ”massaterrorismista, joka on uudenlainen pahuus maailmassa. Blairin käyttämässä retoriikassa näkyy vastakkainasettelun luominen ”vapaan ja demokraattisen maailman” ja terrorismin välille.⁵⁴ Laittamalla vapaan ja demokraattisen maailman ja terrorismin vastakkaisille puolille on jokseenkin ongelmallista, koska terrorismi ei kohdistu yksinomaan liberaaleja demokratioita vastaan.

Blairin puheista voidaan antaa ymmärtää, että hän haluaa nimenomaisesti korostaa sotilaallisten toimien tärkeyttä terrorisminvastaisuuden nimissä, eikä suoraan tiettyyn valtioon kohdistettuna. Tästä puheesta huolimatta sekä Blair että Bush vetosivat erityisesti Irakiin mentäessä nimenomaan Irakin muodostamaan valtiolliseen uhkaan. Lisäksi Bush oli tammikuussa 2002 Yhdysvaltojen Kongressissa 29.tammikuuta.2002 pitämässään State of the Union puhessaan viitannut Irakiin, yhdessä Iranin ja Pohjois-Korean kanssa yhteisnimityksellä ”pahan akseli (Axis of Evil).⁵⁵ Näiltä osin erityisesti Blairin esittämät näkemykset ovat ristiriidassa käytännön reaalityhtymien kanssa. Terrorisminvastainen sota käytännön tasolla teki Blairin esittämän periaatteellisen näkemyksen terrorisminvastaisesta sodasta ei valtioiden vaan ideologioiden välillä erittäin vaikeaksi, sillä lähes kaikki terroristiset ryhmittymät ovat toiminnas-

⁵³ Blair 2010 348

⁵⁴ Blair 2010 352

⁵⁵ George W. Bush Presidential Library. National Archives. <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/the-iraq-war> (viitattu 28.4.2025)

saan sidottuja johonkin tiettyihin maantieteellisiin ja valtiollisiin alueisiin. Toisin sanoen tiettyyn maantieteelliseen alueeseen sijoittuvalta interventiolta ei käytännön tasolla voinut välttyä, jos tarkoituksena oli hyödyntää Naton 5. artiklan suoma oikeutus aseelliseen voimankäyttöön terroristeja vastaan.

Bushin voimakkaan retoriikan, jolla hän rakensi suhtautumistaan Afganistanin ja Irakin sotiin voidaan hyvin kiteyttää seuraavaan otteeseen hänen omaelämäkerrastaan. Bush kirjoittaa seuraavanlaisesti; ”September 11 redefined sacrifice. It redefined duty. And it redefined my job. -/- I could never forget what happened to America that day. I would pour my heart and soul into protecting the country, whatever it took.”⁵⁶

3.3. Talebanien syrjäyttäminen ja Afganistanin sota 2001

Al-Qaida, joka oli syyskuun 11. päivän terrori-iskujen takana, oli kouluttanut terroristeja Afganistanissa, joka oli vuodesta 1996 alkaen ollut talebanien hallinnassa Afganistanin islamilaisena emiraattina. Talebanien hallinto syyllistyi lukuisiin ihmisoikeusloukkauksiin muun muassa tiukkaan sukupuolierotteluun.⁵⁷ Siinä missä Kosovon sodassa vaakakupissa painoi etnisen puhdistuksen lopettaminen, Afganistanissa Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan tavoitteena oli syrjäyttää talebanit vallasta ja demokratisoida maan hallinto. Kyseessä oli samalla kostoretki syyskuun 11. päivän terrori-iskuista.

Blair argumentoi omaelämäkerrassaan Afganistaniin lähtemistä sen osallisuudella syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin. Talebanit olivat saaneet koulutusta Afganistanissa. Blair painottaa, etteivät he (britit ja yhdysvaltalaiset tai länsimaalaiset ylipäänsä) etsineet heitä, vaan nimenomaan he (talebanit) hyökkäsivät länsimaita vastaan. Hän lisää vielä, ettei syyskuun 11. päivän terrori-iskut olleet ainoa mahdollinen casus belli terrorisminvastaiselle sodalle, vaan se olisi voinut olla jokin muukin vastaavan luokan länsimaita vastaan suunnattu terrori-isku.⁵⁸ Tässä mielessä Blairin argumentointi Afganistaniin lähtemisestä vastaa paljon Bushin omassa elämäkerrassaan esittämää argumentointia. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen tehdyssä

⁵⁶ Bush 2010 151

⁵⁷ Qayym 2021 138

⁵⁸ Blair 2010 352

ensimmäisessä vierailussaan Valkoiseen taloon, Bush oli vakuuttanut Blairille, että Afganistan olisi ensisijainen päämäärä terrorisminvastaisessa sodassa. Blair oli kysynyt Bushilta Irakista, mutta hänen mukaansa Irak ei ollut sillä hetkellä päällimmäinen ongelma.⁵⁹

Ylipäätään Afganistanin sota ja talebanien syrjäyttäminen vallasta vuoden 2001 aikana ei aiheuttanut läntisessä yhteisössä ja Naton jäsenvaltioissa suurta eripuraa, joten Afganistanissa ei painanut pelkästään näiden kahden valtion (Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta) omat geopoliittiset intressit. Samalla hyväksyntä talebanien syrjäyttämiseksi sai suurimmalta osin oikeutuksen kansainvälisessä yhteisössä. Toisin sanoen Blairin ja Bushin käyttämä retoriikka Afganistaniin lähtemisestä resonoi suurimmalta osin muissa valtiojohtajissa, eikä päätös interventioista saanut yhtä paljon kyseenalaisuutta kuin Naton pommitukset Serbiaa vastaan tai seuraavassa alaluvussa käsittelemäni Irakiin lähtemisen argumentointi. Sekä Blair että Bush oikeuttavat Afganistaniin lähtemisen kostoretkenä syyskuun 11. päivän terrori-iskuista ja vetoavat sanavalinnoillaan paljolti siihen että ilman terrori-iskuja Afganistanin sotaa ja ylipäätään terrorisminvastaista sotaa ei olisi syntynyt. Retoriikka tämän puolesta on kuitenkin osin ongelmallista, sillä erityisesti Bushin hallinnon neokonservatiivit näkivät regiimin vaihdon tarpeellisenä ulkopoliittisena toimenä. Toisin kuin Clinton, Bush itse oli ulkopoliittiselta vakaumukseltaan neokonservatiivi. Neokonservatiivit kannattavat ulkopoliitiikassa

3.4. Syytökset joukkotuhohaseista ja Irakin sodan lähtölaukaukset 2002–2003

Toisin kuin Afganistanin sota, joka sai kansainvälisessä yhteisössä suurimmaksi osaksi hyväksynnän, Irakin sota (2003–2011) on nähty kansainvälisessä yhteisössä ja Naton jäsenvaltioidenkin keskuudessa huomattavasti kiistellympänä ja erityisesti interventiota edeltäneet etupäässä Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan esittämät perustelut kyseenalaisina ja jopa virheellisinä. Toisin kuin Afganistaniin lähtemisessä, ei painanut ensisijaisena terro-

⁵⁹ Dyson 2009 82

risminvastaisen sodan retoriikka josta olen edellä kertonut, vaan enemmänkin erityisesti Yhdysvaltojen omat geopoliittiset intressit Lähi-idässä.

Tässä yhteydessä onkin paneuduttava tarkemmin sen selvittämiseen mikä sai britit, Blairin johdolla lähtemään myös Irakiin. Usein Irakin sotaa arvostelleissa yhteyksissä Blairia on suoraan sanoen haukuttu Yhdysvaltojen ja presidentti Bushin ”puudeliksi” Tutkimukseni kannalta on kuitenkin tärkeää syventyä tarkemmin brittien mahdollisia omia, ehkäpä Yhdysvalloista riippumattomia intressejä Irakin suhteen. Koko Yhdistyneen kuningaskunnan Irakin sotaa lähtemisen leimaaminen ainoastaan Blairin ”puudelina olemiseksi” antaa varsin mustavalkoisen näkemyksen ja sivuuttaa täysin brittien omat näkökulmat. Yhdistyneen kuningaskunnan läheisen liittolaisuuden vaaliminen Yhdysvaltoja kohtaan on kieltämättä painanut paljon myös Blairin laskelmoinnissa. Se, missä määrin liittolaisuus on perustunut Irakissa Yhdysvaltojen miellyttämiseen vai brittien omien ulkopoliittisten tavoitteiden toteuttamiseen on osin monitulkintainen kysymys. Voiko tärkeämmän liittolaisen miellyttämistä pitää myös omana etuna? Ainakin Blairin voidaan ajatelleen näin argumentoidessaan Irakiin lähtemistä nimenomaan Yhdysvallat-suhteen kautta. Blairin voidaan katsoa tulkinneen vahvan liittolaisuuden Yhdysvaltojen ja presidentti Bushin kanssa edistävän nimenomaan Yhdistyneen kuningaskunnan omaa etua kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa. Tämän taustalla voidaan hyvinkin nähdä brittien oman suurvaltapolitiittisen historian ja tietyllä tapaa sen ”muiston” säilyttämisen. Symbolisesti juurikin Blairin pääministerikauden alkupuolella brittiläisen imperiumin katsottiin virallisesti päättyneen kun Hongkong luovutettiin takaisin Kiinalle 1997.⁶⁰ Yhdistynyt kuningaskunta ei ollut enää se sama merentakaisen imperiumin omaava suurvalta mitä se vielä edellisen vuosisadan alussa oli, tai edes vielä kuningatar Elisabet II:n valta nousussa (1952). Se oli heikentynyt molemmissa maailmansodissa ja menettänyt kansainvälistä vaikutusvaltaansa erityisesti, ehkäpä ironisesti, sen entiselle siirtomaalle eli Yhdysvalloille.

Tästä kontekstista katsottuna Blair on halunnut vahvalla liittolaisuussuhteella Yhdysvaltojen kanssa korostaa Yhdistyneen kuningaskunnan kansainvälistä ja turvallisuuspoliittista asemaa ehkäpä korkeammalle kuin sen omat taloudelliset, poliittiset ja sotilaalliset resurssit antaisivat myöden. Tulkitsen Blairin halun liittolaisuussuhteen korostamisella tarkoittavan ainakin seu-

⁶⁰ Meyer 2000 219

raavia asioita; ensinnäkin Blair halusi, että Yhdysvallat näkisi Yhdistyneen kuningaskunnan sen luotettavimpana ja tärkeimpänä liittolaisena. Blair on kommentoinut seuraavanlaisesti; ”If terrorism is the threat of the 21st century, Britain should be in there helping to confront it, not because we are America’s poodle, but because dealing with it will make Britain safer. Not only is it in Britain’s interests to remove this threat but by offering unconditional support Blair hopes and expects that in a time of British need the USA would remember and reciprocate.”⁶¹

Tällä maininnalla Blair haluaa tehdä selväksi, ettei liittolaisuussuhde Yhdysvaltojen kanssa olisi alistava ja sellainen missä britit olisivat yksinomaan Yhdysvaltojen omien ulkopoliittisten päämäärien vietävissä. Hän mainitsee sanan ”poodle” eli puudeli jolla Blairia on haukuttu hänen ulkopoliittikaansa kritisoivissa piireissä. Toisin sanoen hän koki tarpeelliseksi vastata häneen kohdistettuun voimakkaaseen kritiikkiin. Enemmän Blairin puheista saisi sen käsityksen, että liittoutumalla Yhdysvaltojen kanssa voisi ikään kuin varautua pahan päivän varalle. Siinä vaiheessa, kun Yhdistynyt kuningaskunta tarvitsisi ulkopoliittista liittolaista, omien toimiansa kautta sillä olisi luotto siihen, että sillä olisi liittolainen eli Yhdysvallat tukena ja turvana.

Toiseksi tulkitsem, että Blairin johdolla Yhdistynyt kuningaskunta halusi tehdä eräänlaista peräseroa muihin eurooppalaisiin kärkimaihin kuten Ranskaan ja Saksaan, joista molemmat suhtautuivat kriittisesti Irakin interventioon ja jättäytyivät Naton jäsenvaltioina virallisesti Irakin sodan ulkopuolelle. Eräs mielenkiintoinen taustatekijä on Yhdistyneen kuningaskunnan ja Ranskan suhteet. Ranskan näkökulmasta sen suhteita Yhdistyneeseen kuningaskuntaan on hankaloittanut Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen liian läheiseksi tulkitut välit. Useimmiten Ranska on halunnut vetää ulkopoliitikassaan Yhdysvalloista riippumatonta linjaa, joten brittien korostama transatlanttinen suhde on nähty esteenä tähän tavoitteeseen. Yhdistynyt kuningaskunta onkin halunnut tästä näkökulmasta katsottuna vahvistaa suhdettaan Atlantin taakse, sillä se on toiminut eräänlaisena etulyöntiaseman mahdollistajana suhteessa Ranskaan. Toisin sanoen vahvistamalla transatlanttista liittolaisuutta, Yhdistynyt kuningaskunta on katsonut saavansa Ranskaa vahvemman aseman kansainvälisessä yhteisössä. On tärkeää ko-

⁶¹ Dyson 76

rosta kuitenkin, että kyseessä on nimenomaa tulkintani mukaan brittiläisten poliitikoiden viljelemä käsitys. Blair ei kuitenkaan ainakaan omien sanojensa mukaan näe liittolaisuussuhdetta Yhdysvaltoihin kritiikittömänä, vaan myöntää Yhdysvalloissa olevan omia puutteita. Tästä huolimatta hän näkee Yhdysvallat vapaan maailman johtavana maana.⁶²

Näistä näkökulmista huolimatta Blairia on kritisoitu siitä, että hän asetti sellaisia odotuksia Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan väliselle suhteelle joita ei voitu täyttää. Odotukset muun muassa laaja-alaisemmasta tuesta terrorisminvastaiselle sodalle osoittautuivat todellisuudessa laihemmiksi kun erityisesti arabimaissa suhdaututtiin kielteisesti Blairin diplomaattisiin pyrkimyksiin kerätä kannatusta terrorisminvastaiselle sodalle. Hän oli yrittänyt löytää liittolaisia muun muassa Syyriasta, Saudi-Arabiasta, Jordaniasta ja Gazasta, mutta nämä yritykset epäonnistuivat pahanpäiväisesti. Muun muassa Syyrian presidentti Bassar al-Assad suhtautui erittäin kielteisesti liittolaisuuteen viitaten samalla viattomien siviilien pommittamiseen Afganistanissa länsimaiden toimesta ja palestiinalaisten vastarintaan Israelia vastaan, jolla oli erityisesti Yhdysvaltojen vahva ulkopoliittinen tuki. Kritiikkiä herätti se, että Blairin koettiin omista sanomisistaan huolimatta edistävän nimenomaan Yhdysvaltojen, ei Yhdistyneen kuningaskunnan ulkopoliittisia pyrkimyksiä ja yrittävän kerätä kampanjoinnillaan liittolaisia nimenomaa Yhdysvaltojen johtamaan liittoumaan.⁶³ Blair koki itse kuitenkin pyrkivänsä vaikuttamaan Yhdysvaltojen ulkopoliittiseen linjaan kuten hän oli tehnyt jo aiemmin Kosovon sodan yhteydessä. Blair näki kanssa ajatuksen, että antamalla palvelusta Yhdysvalloille, Yhdysvallat vastaisi tarvittaessa vastapalveluksella. Kuitenkin, kuten kirjassa *Blair identity* mainitaan, Blair on lukeutunut tässä yhteydessä yhdeksi esimerkiksi toisaalta myös yksilöstä, joka yrittää tähdätä korkealle tavoitteessaan ja vahvassa uskossaan omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa asioiden kulkuun, ja tässä Blair erityisesti Irakin sotaan liittyen osoittautui yliarvioimaan omat vaikutusmahdollisuutensa muihin tahoitin (Yhdysvallat ja presidentti Bush).⁶⁴ Se mikä toimi suhteessa Kosovoon, ei toiminutkaan tavoitteiden mukaisesti Irakissa.

⁶² Blair 2010 367

⁶³ Dyson 2009 87

⁶⁴ Dyson 2009 87

Se mikä paljolti erottaa Kosovon ja Irakin sodan kontekstit toisistaan on syyskuun 11. päivän terrori-iskujen toimiminen eräänlaisena vedenjakajana. Kosovon sotaan liittyen sekä brittien että yhdysvaltalaisen käyttämä retoriikka pohjautuu suurelta osin Kosovon albaanien etnisen puhdistuksen lopettamiseen. Irakin sotaan liittyen retoriikassa korostuu taas syyskuun 11. päivän merkitys ja kasvanut islamistisen terrorismin uhka. Vaikka Kosovossa ja ylipäätään entisen Jugoslavian alueella toimi terrorismia harjoittavia tahoja, terrorismin kitkeminen it-sessään ei ollut niin sanotusti casus belli alkujaan erityisesti Clintonin ajamille diplomaattisille ja Blairin ajamille sotilaallisille keinoille. Irakiin lähtemisen yhteydessä sekä Blairilla että Bushilla on samaa taka-ajatusta ja käytännön toteutuksen keinoa. Jälkeenpäin ajateltuna voisi helposti ajatella Irakin sodan olevan suora seuraus syyskuun 11. päivän terrori-iskuista tai ainakin sen eräänlainen mahdollistajana. On kuitenkin hyvä muistaa, että sekä briteillä että yhdysvaltalaisilla on ollut omat geopoliittiset ja taloudelliset intressit Irakiin jo kauan ennen syyskuun 11. päivän terrori-iskuja. Saddam Husseinin johtaman Irakin katsottiin vähintään epäsuorasti tukevan taloudellisesti länsimaita ja Israelia vastaan suunnattuja terroristisia ryhmittymiä. Esimerkiksi Persianlahden sodan aikana Irakin tukemat ryhmittymät olivat tehneet ohjusiskuja Israelia vastaan.⁶⁵ Erityisesti Yhdysvalloissa Irakin katsottiin myös rahoittaneen talebaneja ja antaneen suojelua Osama bin Ladenille. Tämän syyn vuoksi Irak laskettiin myös yhdeksi Bushin nimeästi Pahan akselin valtioista (Axis of Evil).⁶⁶

Talebanien syrjäyttämisen jälkeen terrorisminvastainen sota siirtyi seuraavaan vaiheeseen, jonka keskeinen tavoite oli regiimin vaihto Irakissa eli Husseinin syrjäyttäminen vallasta. Blairin ja Bushin esittämistä joukkotuhoase väitteistä huolimatta jälkeenpäin katsottuna Irakin sodan todellisina syinä on nähty Husseinin syrjäyttämisen ohella Yhdysvaltojen oman vaikutusvallan lisääminen alueella muun muassa edistämällä vapaata markkinataloutta Lähi-idässä.⁶⁷ Muun muassa Frank P. Harvey on todennut, että päätös Irakiin hyökkäämisestä ei ollut välttämättömyys vaan tietoinen valinta.⁶⁸ Interventiota edeltävinä kuukausina kansainvälinen yhteisö oli puinut erityisesti Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan esittämiä

⁶⁵ Guardian 1991. <https://www.theguardian.com/world/1991/jan/18/iraq.davidfairhall> (viitattu 29.4.2025)

⁶⁶ National Archives. The Iraq War. <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/the-iraq-war> (viitattu 29.4.2025)

⁶⁷ Kettell 2013 45

⁶⁸ Harvey 2012 1

väitteitä siitä, että Irakilla olisi joukkotuhoaseita (weapons of mass destruction / WMD). Blair väitti, että niin sanotulla humanitaarisella interventiolla väitetysti joukkotuhoaseita omaavan Irakin asettama uhka voitaisiin tietynlaisena varotoimenpiteenä ehkäistä ennen kuin Irak ehtisi niillä käytännössä toteuttaa mitään. Kuten johdonnossa toin esille alaluvussa 1.3, Sanna Lahtinen on tutkinut jo aiemmin humanitaarisen intervention roolia Blairin käyttämässä ulkopoliitiikan retoriikassa. En paneudu itse humanitaariseen intervention oikeutukseen sen enempää, mutta se on yksi osatekijöistä sen taustalla miksi Blair kampanjoi vahvasti Irakin intervention puolesta. Blair korostaa Irakin asettamaa uhkaa aiempien esimerkkien kautta ja painottaa, kuinka Irakille Persianlahden sodan jälkeen asetetut pakotteet eivät olleet onnistuneita hillitsemään Husseinin hallintoa. YK oli päätöslauselmassaan 687 vaatinut Irakia hävittämään joukkotuhoaseet ja ohjaukset, joita pystyttiin ampumaan yli 90 mailin päähän. Tämän lisäksi Irakilta evättiin biologisten, kemiallisten ja ydinaseiden hallussapito tai niiden valmistukseen tarvittavat raaka-aineet. YK määräsi päätöslauselmassaan Irakia päästämään maahan tarkastajia valvomaan päätöslauselman ehtojen toteutumista.⁶⁹

Omaelämäkerrassaan Blair kyseenalaistaa niin sanottujen ”smart sanctions” -pakotteiden toimivuuden. Hänen mukaansa kansainvälisessä yhteisössä oltiin naiiveja sen suhteen, että juuri nämä Irakille asetetut pakotteet hillitsevät Husseinin, eikä humanitaariselle interventiolle ja regiimin vaihdolle ole tarvetta. Blair kommentoi, kuinka useat maat vastustivat pakotteiden koventamista, mikä hänen mukaansa omalta osaltaan heikensi niiden todellista vaikutusta. Juuri Irakin lähialueen valtioiden haluttomuus toimia asetettujen pakotteiden mukaan oli Blairin mukaan suurin este.⁷⁰ Tällä argumentoinnilla Blair haluaa lukijoiden ymmärtävän, että lähialueen valtiot eivät olleet halukkaita sitoutumaan YK:n päätöslauseelmiin, koska he halusivat vallitsevan regiimin pysyvän vallassa.

Vaikka Irakin interventiota nähtiin Blairin ja Bushin näkökulmasta välttämättömänä Lähi-idän ja maailman vakauden kannalta, erityisesti vasemmistolaiset tutkijat ovat tulkinneet presidentti Bushin hallinnon harjoittaman ulkopoliitiikan amerikkalaisen imperialismiin jatkumona ja vertaavat sitä aiempien presidenttien (George H.W. Bush ja Kuwait sekä Bill Clinton ja Ko-

⁶⁹ Blair 2010 277

⁷⁰ Blair 2010 383-384

sovo) toimiin, joissa päällimmäisenä tavoitteena on nähty olemassaolevan poliittisen järjestyksen ylläpidon.⁷¹ Toisin sanoen Bushia eivät ole kriittisimmät äänet nähneet uudenlaiset ulkopoliitiikan rakentajana, vaan seisovan jo valmiiksi omaksutun ulkopoliittisen linjan jatkajana. Bush voidaan nähdä harjoittamansa retoriikan kautta pyrkivän kuitenkin luomaan oman näköisensä ulkopoliitiikan korostamalla terrorisminvastaisen sodan olevan hänen hallintonsa ehkäpä keskeisin ulkopoliittinen toimi. Tekemällä terrorisminvastaisesta sodasta hänen hallintonsa toteuttaman toimen, Bush pyrki nostamaan omaa poliittista asemaansa ja keräämään poliittisia irtopisteitä itselleen. Keskeistä on huomioida miten Bushin käyttämä retoriikka muuttui ennen syyskuun 11. päivän terrori-iskuja ja sen jälkeen. Bush oli astunut virkaan tammikuun 20. päivä 2001, joten hän oli ehtinyt toimia virassa ainoastaan runsaat seitsemän kuukautta ennen terrori-iskuja. Tässä ajassa hän oli kuitenkin ehtinyt ottaa kantaa muun muassa Kioton sopimukseen, jonka Yhdysvallat päätti hylätä. Kieltämättä Bushin henkilökuva tuli rakentumaan syyskuun 11. päivän terrori-iskujen ja terrorisminvastaisen sodan ympärille. Nämä tapahtumat tulivat samalla sanelemaan Bushin ulkopoliitikassa käytetyn retoriikan. Syyskuun 11. päivän terrori-iskut loivat samalla mahdollisuuden Bushin hallinnolle määrittää miksi al-Qaida teki terrori-iskut Yhdysvaltoja vastaan. Terrori-iskun syyt laajennettiin pelkästään Yhdysvaltojen ulkopoliitiikan vastustamisesta koko läntisen arvoyhteisön vastustamiseksi, johon kuuluvat vapaus, demokratia ja ihmisoikeudet. Motiivi haluttiin käsittää mahdollisimman laaja-alaiseksi, koska näin se antoi Yhdysvalloille jopa moraalisen oikeuden vastata iskuun laajamittaisilla toimilla. Se antoi oikeuden käyttää suhteellisen radikaaleja toimia.

Päätös toteuttaa regiimin vaihto Irakissa verhoten se Irakin joukkotuhousteiden asettamaan uhkaan oli osa Bushin neokonservatiivista ulkopoliitiikkaa. Hänen uuskonservatiivinen linja painotti tarpeen tullen sotilaallista interventiota. Sotilaallista interventiota ei kuitenkaan voitu tehdä täysin yksin, sillä liittolaisten kanssa tehty sotilaallinen interventio antaisi sille vahvemman oikeutuksen kansainvälisen yhteisön silmissä. Kuitenkaan tämä oletus ei tullut pitämään paikkaansa, sillä Irakin interventio ei saanut YK:n mandaattia riippumatta siitä, että Yhdysvallat ei ollut toteuttamassa sitä täysin unilateralistisesti. Huolimatta Blairin yrityksistä vakuuttaa arabimaita mukaan, ne kieltäytyivät suurimmalta osin tukemasta Yhdysvaltoja ja

⁷¹ Peleg 2009 27

Yhdistynyttä kuningaskuntaa intervention toteuttamisessa ja olivat jo aiemminkin olleet varsin nuukia täytäntöönpanemaan Irakia vastaan kohdistettuja talouspakotteita.⁷²

Vaikka erityisesti jälkepäin päätös Irakiin lähtemisestä on nähty paljolti Blairin keinona vahvistaa ulkopoliittisia siteitään Yhdysvaltoihin, Yhdistyneellä kuningaskunnalla on ollut myös omat geopoliittiset intressit Irakin aluetta kohtaan. Irak oli vuosina 1920–1932 Yhdistyneen kuningaskunnan hallitsema Kansainliiton mandaattialue. Nyky-Irakin alue oli kuulunut tätä ennen Osmanien valtakuntaan, mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen Yhdistynyt kuningaskunta miehitti alueen. On tärkeää huomioida, ettei Osmanien valtakunnan aikana ollut varsinaista Irak -nimistä poliittista entiteettiä, vaan sitä vastaava alue oli jaettu kolmeen provinssiin, jotka olivat Bastra, Baghdad ja Mosul.⁷³ Voisikin argumentoida sen puolesta, että Irak poliittisena entiteettinä muodostettiin varsinaisesti brittien hallinnoimasta mandaattialueesta, eikä sen rajat perustuneet kansallisuuksien asuinalueisiin. Irakin alueella hieman yli puolet väestöstä on shiialaisia, mutta brittien alaisuudessa muodolliset hallitsijat tulivat sunni-vähemmistöstä. Irak itsenäistyi virallisesti omana kuningaskuntanaan vuonna 1932, mutta poliittisesti se jäi varsin riippuvaiseksi briteistä. Irakin alue muun Persianlahden lähialueen kanssa kiinnosti brittejä, koska se halusi turvata Intian valtameren kautta Intiaan kulkevan laivareitin. Tätä tavoitetta varten britit olivat tehneet sopimuksia myös Persianlahden alueen paikallisten hallitsijoiden kanssa ja nämä alueet olivat muuttuneet brittien suojeluvaltioiksi.⁷⁴ Laivareitin turvaamisen ohella brittien intresseissä oli turvata öljynsaanti Anglo-Persian Oil Company -yhtiölle, joka oli perustettu vuonna 1909. Öljystä oli tullut tässä vaiheessa merkittävä raaka-aine, jota tarvittiin polttoaineeksi muun muassa laivastolle. Taloudelliset ja turvallisuuspoliittiset seikat tekivät Irakin alueesta Yhdistyneelle kuningaskunnalle geopoliittisesti tärkeän.

Lokakuussa 1922 solmittiin Anglo-Iraqi Treaty -niminen sopimus, joka loi pohjan tulevalle Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irakin suhteelle.⁷⁵ Tämän sopimuksen myötä Yhdistynyt ku-

⁷² Blair 2010 383-384

⁷³ Sluglett 2007 20

⁷⁴ Sluglett 2007 21

⁷⁵ Sluglett 2007 23

ningaskunta antoi Irakin kuningaskunnalle itsenäisyyden vuonna 1932 ja virallinen brittivalta päättyi. Irakin kuninkaan kanssa tehdyistä sopimuksista voidaan varsin hyvin huomata jo tuolloin brittien geopolittiset intressit aluetta kohtaan. Irakille myönnettiin itsenäisyys, mutta toisaalta se haluttiin pitää riippuvuussuhteessa Yhdistyneeseen kuningaskuntaan.

Tätä historiallista kehystä vastaan on helpompi ymmärtää myös Blairin halu regiimin vaihtoon Irakissa, sillä Saddam Husseinin Irak ei ollut myötämielinen Yhdistynyttä kuningaskuntaa ja Yhdysvaltoja kohtaan.

4. Pitkän linjan trendit ulkopoliitiikan retoriikassa

4.1. ”Demokratian vienti” yhdysvaltalaisena retoriikkana

Jo kliseeksi muuttunut sanonta on ollut, että ”Yhdysvallat hyökkää toiseen maahan demokratian levittämiseksi.” Missä määrin vapauden ja demokratian korostus on määrittänyt Yhdysvaltojen käyttämää retoriikkaa kansainvälisissä suhteissa? Tony Smith on vuonna 2012 julkaistussa kirjassa *America’s Mission. The United States and the Worldwide Struggle for Democracy* tutkinut Yhdysvaltojen harjoittamaa ulkopoliittikkaa aiemmilla vuosikymmenillä painottaen demokratian levittämistä Yhdysvaltojen poliittisen retoriikan keskeisenä elementtinä. Pitkällä ajanjaksolla katsottuna, demokratian levittämisen retoriikka ei alkanut George W. Bushista ja terrorisminvastaisesta sodasta, vaan sillä on pitkä ja monivaiheinen historia.

Jo ensimmäisen maailmansodan aikana presidenttinä toiminut demokraattisen puolueen Woodrow Wilson lausui historiaan jääneet sanat Yhdysvaltojen ulkopoliittisista tavoitteista; ”to make a world safe for democracy.”⁷⁶ Ulkopoliittisessa retoriikassa demokratia on siis useimmiten nähty oleven puolustuskannalla sitä uhkaavia tahoja vastaan. Tämä vastakkainasettelu Yhdysvaltojan ja demokratiaa uhkaavien tahojen välillä on säilynyt retoriikkaan sisällytettynä vuosikymmeniä, mutta uhkaava taho on vaihdellut riippuen ajallisesta ja paikallisesta kontekstista.

Alkujaan uhkaajaksi maalattiin eurooppalaiset siirtomaavallat, joita vastaan Yhdysvallat kävi myös sotia (näistä tunnetuimpana Yhdysvaltain-Espanjan sota 1898). Vuoden 1823 Monroen oppi voidaan nähdä Yhdysvaltojen ensimmäisenä ulkopoliittisen retoriikan kehystäjänä. Sen mukaan Yhdysvaltojen tuli suojata muuta Amerikan kaksoismannerta eurooppalaisten imperialistien vaikutusvallalta. Erityisesti Espanjasta ja Portugalista itsenäistyneet latinalaisen Amerikan uudet valtiot haluttiin pitää Monroen opin turvin Yhdysvaltojen suojeluksessa.⁷⁷ Toisen maailmansodan aikana demokratiaa uhkasi kansallissosialistisen Saksan, fasisetin Italian ja keisarillisen Japanin edustamat totalitaristiset järjestelmät. Kylmän sodan aikana pää-

⁷⁶ Smith 2012 27

⁷⁷ Ebenstein et.al 1980 549

asiallinen argumentti demokratia on vaarassa -retoriikalle oli Neuvostoliitto. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen uhkaajat olivat ääri-islamistit, joita edusti muun muassa al-Qaida.⁷⁸

Jokaisessa ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa Yhdysvallat on osana ulkopoliittista retoriikkaansa esittänyt huolensa demokratian selviämisestä ja usein, jopa unilateraalisesti tarjonnut itsensä demokratian ensisijaiseksi turvaajaksi maailmalla. Wilsonin ”make a world safe for democracy” toistuu vuosikymmenestä toiseen ja antaa samalla retoriikassa Yhdysvaltojen poliittisille joholle oikeuden harjoittaa myös unilateralistista ulkopoliitikkaa. Tässä on vahvana argumenttina se, että nimenomaan Yhdysvallat on, omien taloudellis-sotilaallisten voimavarojensa turvin, kaikista kykenevin suojelemaan demokratiaa maailmalla. Painaviksi argumentteiksi nostetaan esimerkiksi Saksan ja Japanin demokratisoitumiset toisen maailmansodan jälkeen ja niiden taloudellinen menestys. Tällaiset esimerkit ”demokratian viennistä” on mieluusti haluttu nostaa esimerkiksi Yhdysvaltojen roolista ”vapauden ja demokratian tuojana”. Smith kuitenkin argumentoi, että kuva Yhdysvalloista demokratian kansainvälisenä edistäjänä on monisävyinen, ja argumentoin, että tämä näkemys on paljolti Yhdysvalloissa tietoisesti rakennettua ulkopoliittikan retoriikkaa, jolla on haluttu argumentoida aktiivinen, tietyissä tilanteissa unilateraalinen toiminta kansainvälisten kriisien yhteydessä. Tällä on samalla pyritty vakuuttamaan yleisö eli suurimmaksi osaksi yhdysvaltalaiset äänestäjät.

Yhdysvaltojen kansainvälinen asema on haluttu tältä kantilta nähdä korvaamattomana. Kuitenkin esimerkiksi Harveyen mukaan tässä retorisisessa ajattelussa on kolme ongelmakohtaa. Ensinnäkin demokraattisiin arvoihin ei yksikään valtio (kuten vaikka Yhdysvallat) omaa yksinoikeutta. Halu sitoutua liberaaliin demokratiaan ei ole ollut eikä ole ole yksinomaan yhdysvaltalainen piirre. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa on myös pitkä perinne liberaalista demokratiasta kuten myös Pohjoismailla. Toiseksi demokratian hallitseva asema lähitulevaisuudessa on epävarma, ja mahdollisesti se ei tule olemaan kansainvälisesti hallitseva järjestys. Neuvostoliiton ja itäblokin romahtamisen jälkeen nousi ajatus liberaalin demokratian voittokulusta ja uudesta maailmanjärjestyksestä, jossa liberaali demokratia toimii hallitsevan maailmanjärjestyksenä. Kuitenkin liberaalin demokratian voittokulku on jäänyt

⁷⁸ Cox et.al 132, 253

suhteellisen lyhyeksi ja erityisesti illiberaali liikehdintä on ollut kasvussa länsimaissa. Lisäksi Harveyn mukaan liberaalin demokratian aate on ollut ihanteellinen valtaosin länsimaalaisille, mutta länsimaiden ulkopuolella siihen on suhtauduttu varauksellisemmin.

Ehkäpä suurin kritiikki liberaalia demokratiaa kohtaan länsimaiden ulkopuolella on ollut se, että se nähdään ”pakotettuna” järjestelmänä jonka länsimaat haluavat muun maailman omaksuman. Radikaaleimmillaan liberaalin demokratian vienti, kuten Yhdysvaltojen ulkopoliittisessa retoriikassa on usein ainakin sanan tasolla ollut tarkoitus, on nähty eräänlaisena länsimaisen imperialismien jatkeena siirtomaavallasta vapautuneisiin maihin.⁷⁹

Kolmanneksi demokratia on jättänyt ”uhreja” tilanteissa, joissa länsimaat eivät ole tulleet väliin auttaakseen kolmannen maailman hauraita demokratioita. Esimerkiksi kylmän sodan aikana ”demokratian vienti” osana yhdysvaltaista retoriikkaa ei kohdannut kaikissa yhteyksissä tosiallisten tapahtumien kanssa. Yhdysvallat muun muassa kommunisminvastaisella retoriikallaan päätyi tukemaan myös epädemokraattisia hallintoja Neuvostoliiton vaikutusvallan heikentämiseksi.⁸⁰

Bushin terrorisminvastainen sota lukeutuisi näin ajateltuna samaan ulkopoliittisen retoriikan jatkumoon. Afganistanin sota oikeutettiin argumentein, että Taleban oli kouluttanut terroristeja Afganistanissa ja se edusti vapauden ja demokratian vastakohtaa. Saddam Husseinin johtama Irak sen sijaan ei ollut suoraan yhteydessä Talebaniin ja syyskuun 11. päivän terroriisuihin, mutta Irakin epäiltiin olevan epäsuorasti mukana mahdollistamalla terroristiryhmien toimintaa länsimaita vastaan. Tietysti kuten aiemmin olen nostanut esille, Irak muodosti geopolittisesti katsoen uhan Yhdysvalloille ja sen alueellisille liittolaisille (kuten Israelille).

Tämä huomioiden maailman turvalliseksi tekemisen demokratialle voidaan ymmärtää Yhdysvaltojen retoriikan näkökulmaa kriittisesti tulkiten sen omalle etupiirille vakaaksi tekeminen. Pelkästä regiimin vaihtamisesta ei ollut kysymys, vaan se oli osa prosessia, jossa tarkoituksena oli saada Yhdysvalloille vahvempi jalansija Lähi-idässä. Tarkoituksena oli myös saavuttaa

⁷⁹ Blum 2013 25

⁸⁰ Smith 2012 36

vaikutusvaltaa öljyntuottajamaiden järjestö OPECissa lisäämällä yhdysvaltalaisen toimijoiden vaikutusvaltaa Lähi-idän valtioiden öljyntuotannossa.⁸¹

Voimakkaana kritiikkinä esiintyykin Yhdysvaltojen pitkän linjan ulkopoliittisen retoriikkaa kohtaan se, missä määrin retoriikka ”demokratian viennistä” ja ”maailman turvalliseksi tekemisestä demokratialle” on ollut eräänlaista ulkopoliitikassa hyödynnettyä propagandaa? Näyttöä propagandistiselle luonteelle antaa muun muassa ”demokratian viennin” valikoivuus käytännön tasolla. Esimerkiksi Saudi-Arabian kanssa Yhdysvalloilla on ollut varsin läheiset taloudelliset suhteet, vaikka Saudi-Arabia ei edusta liberaaliin demokratiaan perustuvaa hallintoa. Samoin useimmat Persianlahden alueen valtioista Kuwaitia lukuun ottamatta on Freedom Housen raportissa luokiteltu ”ei-vapaiksi valtioiksi”.⁸² Liittolaisuutta ei nähdä ongelmaksiksi näiden ei-demokraattisten valtioiden kanssa. Kriittisesti ajatellen ”demokratian viennin” ei esiinny ulkopoliittisen retoriikassa silloin kun kyseessä on jo valmiiksi geopolitiisesti Yhdysvalloille läheinen valtio.

Saudi-Arabia toimii hyvänä esimerkkinä tästä Yhdysvaltojen ulkopoliittisen retoriikan kaksoisstandardista. Liberaalin demokratian vaatimisen sijaan Yhdysvalloille on ollut tärkempää Saudi-Arabian liittolaisuus geopolitiisista ja taloudellisista syistä. Saudi-Arabia on toiminut kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen näkökulmasta vastavoimana Neuvostoliiton etupiirissä olleille valtioille ja kylmän sodan jälkeen terrorisminvastaisen sodan aikana erityisesti Iranille. Saudi-Arabia, vaikkakin yhteiskunnallisesti vanhoillinen kuningaskunta, on edustanut vakausta, mikä erityisesti kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen antikommunismien sävyttämässä ulkopoliitikassa edusti suojaa kommunistien vallankaappausyrityksiä vastaan. Lisäksi Saudi-Arabia yhtenä merkittävimmistä öljyntuottajamaista on ollut yhdysvaltalaisille yrityksille taloudellisesta näkökulmasta kiinnostava kumppani. Erityisesti aikaisemmin Yhdysvallat oli taloudellisesti riippuvaisempi Saudi-Arabiasta tuotavasta öljystä, mutta viime vuosina sen tuontiriippuvuus on vähentynyt.

⁸¹ Harvey 2012 402

⁸² Freedom House -kartta Freedom in the world 2025. <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fw&year=2025> (viitattu 29.4.2025)

Saudi-Arabiassa vaikuttavaa salafismia⁸³ on myös syytetty merkittävänä liikkeellepanijana erilaisissa terroristisissa ryhmittymissä kuten al-Qaidassa.⁸⁴

Tämän vuoksi Yhdysvaltojen harjoittaman ulkopolitiikan retoriikka George W. Bushin aikana on osaltaan varsin ongelmallista, koska se ei huomioi yhden sen keskeisimmän alueellisen liittolaisen epäsuoraa osallisuutta islamistisen terrorismin rahoittamisessa ja näin samalla epäsuorasti yhtenä syyskuun 11. päivän terrori-iskujen mahdollistajana. Bush selittää omaelämäkerrassaan, että vaikka Osama bin Laden oli alkujaan varakkaasta saudiperheestä, hänet oli häädetty Saudi-Arabiasta vastustettuaan valtion päätöstä sallia yhdysvaltalaisjoukkojen läsnäolo maassa.⁸⁵

Vapauden ja demokratian rooli Yhdysvaltojen ulkopolitiikan retoriikassa onkin monitahoinen, sillä Yhdysvallat joutuu kamppailemaan sekä demokratiaa painottavan retoriikkansa että kylmästi laskelmoivan reaalipolitiikan kanssa. Samalla se joutuu harjoittamaan diplomaattista tasapainoilua. Tämä on kansainvälisissä suhteissa tavanomaista, sillä valtiojohtajat joutuvat ulkopoliittisessa retoriikassaan välttämään esimerkiksi provokaatioita, koska kriittisimmillään ne saattavat vahingoittaa valtioiden kahdenvälisiä suhteita, jotka ovat perustuneet vuosikymmenten rakentamiseen. Pitkällä aikavälillä rakennettua yhteistyötä ja yhteisymmärrystä ei haluta menettää yksittäisten diplomaattisten kiistojen vuoksi, siksi hankalissakin kysymyksissä toisilleen läheisten valtioiden johtajat pyrkivät erilaisiin kompromissiratkaisuihin ja käyttävät sellaista retoriikkaa, jolla lievennetään jännittyneitä tunnelmia.

Kirjassaan *The New American Imperialism. Bush's War on Terror and Blood for oil* Vassilis K. Fouskas ja Bülent Gökay tulkitsevat terrorisminvastaisen sodan kriittiseen sävyyn Yhdysvaltojen harjoittamana neo-imperialismina. Bushin on sanottu ilmaisseen ”olevansa sotapresidentti” syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Kyseistä ilmaisua ei esiinny hänen omaelämäkerrassaan. Heidän mukaansa Bushin hallinto halusi verrata omaa kansainvälispoliittista

⁸³ Salafismi on sunni-islamien suuntaus, jonka tarkoituksena on palauttaa islam takaisin puhtasoppisuuteen, jonka esimerkkeinä pidetään hurskaita esi-isiä eli profeetta Muhammedin aikalaisia.. Salafismi on yhteydessä wahhabismiin, joka syntyi Arabian niemimaalla 1700-luvulla. Salafismi jakautuu kolmeen alasuuntaukseen, jotka ovat hiljainen salafismi, poliittinen salafismi ja jihadistinen salafismi. (lähde: Wagemakers 2016 <https://oxfordre.com/religion/display/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-255>)

⁸⁴ Jones 2014 1

⁸⁵ Bush 2010 134

tilannettaan Franklin D. Rooseveltin hallintoon ja Pearl Harborin iskuun, sekä samaistaa Afganistanin ja Irakin ”jälleenrakentamiset” Länsi-Saksan ja Japanin jälleenrakentamisiin toisen maailmansodan jälkeen.⁸⁶ Se missä määrin Bushin hallinto ajatteli vakavasti Afganistanin ja Irakin jälleenrakentumisen tapahtuvan demokratisoitumisen ja vapaan markkinatalouden omaksumisen keinoin on debatoitavissa, mutta ideaalina oli kuitenkin toteuttamaa regimien vaihto syrjäyttämällä talebanit Afganistanista ja Husseinin johtama Baath-puolue Irakista ja korvaamalla ne Yhdysvaltoihin tukeutuvilla hallinnoilla ja mahdollistaa samalla muun muassa ydysvaltalaisien yritysten vapaampi pääsy paikallisille markkinoille. Hasteena ylipäätään yhdysvaltalaisessa demokratian vienti -retoriikassa on ollut se, että länsimaiden ulkopuolella erityisesti Yhdysvaltojen edistämään liberaaliin demokratiaan suhtaudutaan kielteisesti, sillä se helposti nähdään sumuverhona neo-imperialistisille tavoitteille levittää yhdysvaltalaisen poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen hegemonian vaikutusalueita. Nimenomaan Bushin hallinnossa keskeisen aseman saaneet neokonservatiivit nähtiin neo-imperialismin suurimpina toteuttajina.

Vaikka Fouskas ja Gökay näkevät Bushia edeltäneen presidentin Clintonin hallinnon myös neo-imperialistisena, he huomioivat hallintojen välisiä eroavaisuuksia. Heidän mukaansa sekä Bushin isän George H.W. Bushin ja Clintonin hallintoja painostettiin neokonservatiivien taholta toteuttamaan Saddam Husseinin syrjäyttäminen Yhdysvaltojen asevoimien avulla, vaikka se olisi ollut YK:n antaman mandaatin vastaista. YK:n mandaatin mukaan Persianlahden sodan annettu mandaatti koski ainoastaan Irakin ajamista pois Kuwaitista. Fouskasin ja Gökayn mukaan Clinton toimi keskittien mukaisesti antamalla oikeuden pommittaa irakilaiskohteita läpi 1990-luvun.⁸⁷

Kuten olen aiemmin nostanut esille, Clinton pyrki pidättäytymään serbijoukkojen pommittamisesta viimeiseen asti ja ratkaisemaan konfliktin diplomatian keinoin. Sen sijaan Bushin hallinnon katsottiin vahvemman neokonservatiivien läsnäolon tuella ja syyskuun 11. päivän terrori-iskujen antamalla oikeutuksella terroristeja vastaan tuli toimia pelkästään voimalla voimaa vastaan. Kansainväliseen terrorismiin oltiin suhtauduttu vakavasti jo ennen syyskuun 11. päi-

⁸⁶ Fouskas, Gökay 2005 41

⁸⁷ Fouskas, Gökay 2005 60-61

vän terrori-iskuja, mutta sen jälkeen sen (terrorismi) hävittäminen nousi kiistattomasti Yhdysvaltojen ulkopoliittisessa retoriikassa ensisijaiseksi päämääräksi. Fouskas ja Gökay argumentoivat sen puolesta, että terrori-iskujen myötä terrorismin hävittämisen korostutettu retoriikka antoi Bushin hallinnolle oivan tekosyyän suorittaa toivomansa regimien vaihdot, joita ei vielä Persianlahden sodan jälkeen toteutettu. Heidän mukaansa ennen syyskuun 11. päivän terrori-iskuja, regimien vaihtoa ei voitu uskottavasti perustella kansainvälisen yhteisön silmissä. Nyt tilanne oli toinen ja terroristien (ja heitä tukemien valtioiden) rankaiseminen katsottiin vahvasti oikeutetuksi. Terroristien uhka rinnastettiin Japanin uhkaan toisen maailmansodan aikana ja Neuvostoliiton muodostamaan ”punaiseen vaaraan” kylmän sodan aikana.⁸⁸

William Blum on esittänyt, että Yhdysvaltojen pitkän linjan ulkopoliitiikan periaatteena (vuodesta 1945) on ollut hallitseva asema maailmanpolitiikassa. Blummin mukaan retoriset keinot kuten demokratian edistämisen korostaminen ovat olleet keino saavuttaa hallitseva asema erilaisissa kansainvälisissä yhteyksissä. Sen käytännön toteutumiseen ovat olleet ”kaikki keinot käytössä”. Tätä argumenttia Blum puolustaa luettelemalla varsin kyseenalaisiakin toimia, joita Yhdysvallat on toisen maailmansodan jälkeen tehnyt mahdollistaakseen hallitsevaa asemaansa kansainvälisessä politiikassa. Näihin on lukeutunut esimerkiksi yritykset syrjäyttää yli 50 ulkomaista hallitusta vallasta, sekaantuminen vähintään 30 valtion demokraattisiin vaaleihin, yli 50:n valtiojohtajan salamurhayritykset, yli 30 valtion pommitukset sekä populististen tai kansallisten liikkeiden tukahduttamisyritkset 20 maassa.⁸⁹

Näillä Blumin esittämällä argumenteilla Yhdysvaltojen ulkopoliittisessa retoriikassa toistettu demokratian edistäminen maailmalla asettuu ongelmalliseen valoon. Erityisesti kun miettii kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen roolia myös demokraattisten hallintojen kaatamisessa. Kyseisissä tilanteissa useimmiten tietyn ulkomaan hallitus, vaikkakin demokraattisesti valittu, oli ulkopoliittisesti liian läheisissä suhteissa Neuvostoliittoon ja muihin itäblokin maihin, joten Yhdysvallat näki tällaisten valtioiden lipsumisen toisen blokin puolelle uhkana ja Truma-

⁸⁸ Fouskas, Gökay 2005 63

⁸⁹ Blum 2014 12

nin oppiin⁹⁰ sitoutuen tällaiset lipsumiset tuli estää. Blumin mukaan yhdysvaltalaiset virkamiehet ovat halunneet muun maailman vakuuttuvan ajatuksesta, että Yhdysvaltojen harjoittaman ulkopolitiikan päämäärät ovat hyödyksi sekä yhdysvaltalaisille itselleen että muulle maailmalle, vaikkakin sen lopputulemat eivät aina olisi tunnistettavissa. Hänen mukaansa mikään muu ei olisi parempaa kuin Yhdysvaltojen kuvan mukaisesti maailman uudelleenluominen. Tähän lukeutuvat vapaa markkinatalous, juutalais-kristilliset arvot ja demokratia.⁹¹

Jopa epädemokraattisten hallintojen tukeminen lisääntyi 1980-luvulla niin sanotun Reaganin opin kautta. Sen tarkoituksena oli tukea kommunistihallintoja vastustavia ”vapauttaistelijoita” (freedom fighters). Yksi tunnetuimmista esimerkeistä Reaganin kaudelta oli Nicaraguan toimineiden contrien tukeminen sandinisteja vastaan. Nicaraguan ohella Reaganin opin varjolla Yhdysvallat tuki epädemokraattisia sissejä muun muassa Kambodzassa, Angolassa ja Afganistanissa, joista Afganistanin tapaus on jälkipolville surullisenkuuluisa, koska Yhdysvaltojen tukemista sisseistä kehittyi myöhemmin talebanit. Vuonna 1984 Yhdysvaltojen kongressi oli hyväksynyt 50 miljoonaa ja vuonna 1985 250 miljoonan dollarin avustukset mujahidiineille taistelussaan Neuvostoliiton tukeamia kommunisteja vastaan.⁹² Tarkoituksenmukaista näissä tapauksissa oli toimia aseellisesti kommunistihallintoja vastaan ja kaataa ne aseiden Reaganin opin voidaan nähdä toimineen vastalauseena jo aiemmin Neuvostoliitossa valloillaan olleelle Breznevinkin opille, jonka mukaan kommunistimaiden tuli tarvittaessa aseellisesti turvata kommunistihallintojen olemassaolo. Kommunistihallintojen aseellinen kaataminen jopa epädemokraattisilla vastavoimilla nähtiin ei hyvän ja pahan väliltä valitsemisena vaan pahan ja entistä pahemman väliltä valitsemisena. Eli kylmän reaalipoliittisesti Yhdysvallat katsoi ulkopoliittisessaan tukevansa kahdesta huonosta vaihtoehdosta sitä vähemmän huonompaa.

Kylmän sodan kontekstissa Yhdysvaltojen harjoittama ulkopoliittikka oli ymmärrettävissä Trumanin opin ja dominoteorioiden kautta, jossa ulkoisen uhan (Neuvostoliitto) ja sen vaikutusvallan leviäminen tuli estää keinolla millä hyvänsä. Aseellinen väliintulo tai ainakin sellai-

⁹⁰ Trumanin opilla viitataan Yhdysvaltojen presidentti Harry S. Trumanin mukaan nimettyyn oppiin, jonka mukaan Yhdysvaltojen tuli estää kommunismin leviäminen ei-sosialistisiin valtioihin. (lähde: Office of the Historian, Foreign Service Institute. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> (viitattu 29.4.2025))

⁹¹ Blum 2014 15

⁹² Seddon 2004 11

sen tukeminen kolmannen osapuolen toteuttamana oli hyväksyttävissä kokonaistavoitteen toteutumisen kannalta. Vaikka kaikissa tilanteissa kokonaistavoite ei onnistunut, Reaganin opin käytännön onnistumisia nähtiin muun muassa Neuvostoliiton perääntymisenä Afganistanista vuonna 1989. Kyseisessä tapauksessa Yhdysvallat näki Neuvostoliiton kokeman tappion Afganistanissa eräänlaisena ketjureaktiona, joka johti Neuvostoliiton taloudellisten ongelmien kärjistymiseen ja sitä kautta Gorbatšovin valtakaudella toteutettuihin taloudellisiin ja poliittisiin uudistuksiin. Nämä tekijät johti lopulta Neuvostoliiton ja koko itäbloin hajoamiseen.

Tämän lisäksi Reaganin opin onnistumisen merkeiksi katsottiin El Salvadorissa, Guatemalassa ja Haitissa tapahtuneet demokratisoitumiset 1990-luvun alussa.⁹³ Näihin esimerkkitapauksiin vedoten Reaganin opin katsottiin palvelevan ”demokratian vienni” edistämistä ja ulkopoliittista tavoitetta maailman vakauttamisesta Yhdysvaltojen näkökulmasta edullisempaan muotoon. Tämä oli se kokonaistavoite, johon Yhdysvaltojen ulkopoliittikan retoriikka nojasi, ja jonka se katsoi voittaneen Neuvostoliiton hajoamisen ja kylmän sodan päättymisen myötä. Tästä seurasi hetkellisen ajan yksinapaisempi maailma 1990-luvun alussa, jossa Yhdysvallat oli ylivertaisessa asemassa muihin valtioihin nähden. Neuvostoliiton poistuminen maailman kartalta muutti Yhdysvaltojen ulkopoliittikan linjan, joka oli jo ennen toisen maailmansodan päättymistä rakentunut totalitarismin vastustamiseen kaikissa sen muodoissa (ensin kansallissosialismi, sitten kommunismi). Ulkopoliittisella linjalta putosi noin neljän vuosikymmenen kestänyt uhkakuva ja Yhdysvaltojen tuli nyt hahmottaa ulkopoliittikkaansa uusin silmin. Pitkällä tähtäimellä ajateltuna demokratian edistäminen maailmalla säilyi kuitenkin ulkopoliittikan keskeisenä intressinä, johon kuului myös liberaalin markkinatalouden edistäminen. Vaikka Neuvostoliitto olikin poistunut maailmankartalla, totalitaristiset hallinnot eivät poistuneet täysin, vaan esimerkiksi Kuubassa ja Pohjois-Koreassa vallassa säilyivät kylmän sodan ajan hallinnot.

Tästä huolimatta 1990-luvulla Yhdysvaltojen ulkopoliittinen päämäärä näytti osin toteutuneen kun useampi entinen yksipuoluejärjestelmään ja Neuvostoliiton tukeutunut valtio demokratisoitui ja lähensi suhteitaan Yhdysvaltoihin. Toisin sanoen 1990-luvun alussa maailma oli muuttuneet olosuhteet huomioon ottaen ehkäpä edullisin Yhdysvalloille. Samalla sen asema

⁹³ Smith 2012 340

kylmän sodan voittajana vahvisti sen ulkopoliitiikan retoriikkaa demokratian edistäjänä ja siitä, että viime kädessä Yhdysvallat tulee vastaamaan demokratiaa ja vapautta uhkaaviin voimiin ja pyrkii voittamaan ne. Kylmän sodan päättyminen antoi samalla Yhdysvalloille oikeutusta omaan retoriikkaansa, joka erityisesti kylmän sodan kriisien aikana koki kolauksia sen tukiessa epädemokraattisia hallintoja. Nyt kuitenkin epädemokraattisten hallintojen määrä oli laskenut ehkäpä alimmilleen toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Vuonna 1949 maailman valtioista vajaa 15 % luokiteltiin liberaali/vaalidemokratioiksi, vuonna 1980 niiden osuus oli noussut 26 %:iin ja kylmän sodan jälkeisenä aikana vuonna 2000 lähes puolet maailman valtioista (48 %) luokiteltiin liberaali/vaalidemokratioiksi.⁹⁴ Suurin hyppy demokraattisten valtioiden lukumäärässä tapahtuikin Neuvostoliiton ja itäblokin hajoamisen jälkeisinä vuosina kun moni Neuvostoliiton ulkopoliittisen tuen varassa ollut hallinto luhistui. Se missä määrin kunnia maailman demokratisoitumisesta voidaan antaa yksinomaan Yhdysvalloille on debatoitavissa, mutta kiistämätöntä on se miten Yhdysvallat on voinut ulkopoliittisessa retoriikassaan tukeutua ajatukseen sen kansainvälisestä tehtävästä demokratian ja vapauden etuvartijana kaikkialla maailmassa, ja kuinka vain se on kyllin vahva tähän tehtävään.

Vaikka Yhdysvaltojen ulkopoliittisen retoriikan päälinjat ovatkin säilyneet samanlaisina toisen maailmansodan jälkeen, yksittäisten presidenttien painotuksissa on ollut tiettyjä eroavaisuuksia. Reaganin aikana ulkopoliittisessa retoriikassa korostui Neuvostoliittoon kielteisesti asennoitumisen lisäksi myös halu edistää sääntelyn purkamista ja yksityistämistä ja ylipäätään maailmankaupan avaamista.⁹⁵ Reaganin seuraaja, myös republikaanista puoluetta edustanut George H.W Bushin sanotaan olleen edeltäjänsä verrattuna enemmän pragmaattinen tai opportunistinen. Huomioitavaa on kuitenkin se, että George H.W. Bush toimi Reaganin varapresidenttinä eli hän oli mukana edeltäjänsä hallinnossa. Suurempi ero ulkopoliittisen retoriikan painotuksessa olikin H.W. Bushin seuraajalla eli demokraattista puoluetta edustaneella Bill Clintonilla. Huomioitavaa eroavaisuudessa on geopolitiittisten olosuhteiden muuttuminen H.W. Bushin ja Clintonin presidenttikausien välillä. H.W. Bushin presidenttikauden alussa Neuvostoliitto, vaikkakin jo Gorbatsšovin kaudella uudistusmielisempi, oli edelleen olemassa ja maailma oli jakautunut kolmeen geopolitiittiseen leiriin (ensimmäinen, toinen ja kolmas maailma.

⁹⁴ Our World in Data. Varieties of democracy project. <https://ourworldindata.org/democracy> (viitattu 29.4.2025)

⁹⁵ Smith 2012 352

Clintonin presidenttikauden alussa kylmä sota oli päättynyt ja kolmeen leiriin jakautunut maailma hajonnut. Ensimmäisen maailma oli edelleen olemassa, mutta sen luonne jokseenkin muuttui. Geopoliittisesta sijoittumisesta ensimmäinen maailma alkoi vahvemmin viitata sosiokulttuurisessa mielessä länsimaihin. Sen sijaan toinen maailma käytännössä menetti kokonaan merkityksensä, koska se perustui Neuvostoliiton johtamaan etupiiriin. Kolmas maailma alkoi ensimmäisen maailman tavoin näyttäytyä uudenaikaisessa merkityksessä vastakohtana länsimaille, johon eurosentrisesti laskettiin mukaan paljolti samat valtiot, jotka kuuluvat myös globaaliin etelään.

Muuttunut geopoliittinen toimintaympäristö muokkasi sitä ulkopoliittista retoriikkaa, jota Bill Clinton ja George W. Bush tulivat käyttämään. Clintonin ja Bushin presidenttikausien luonteen tuli keskeisesti erottamaan syyskuun 11. päivän terrori-iskut ja siitä seurannut terrorismivastaisen sodan alkaminen. Vaikka Clintoninkin aikana Yhdysvallat oli ulkopoliittisessa retoriikassaan korostanut liberaalin demokratian edistämistä kaikkialla maailmassa, Bushin presidenttikaudella sävy muuta maailmaa kohtaan muuttui toiseuttavammaksi, vahvistaen me vastaan he -retoriikkaa. Epädemokraattinen maailma oli uhka Yhdysvalloille, joka saattoi hyökätä syyskuun 11. päivän tavoin vielä uudestaan Yhdysvaltoja vastaan, ellei sen terroristisia voimia saatu tuhottua.

Kylmän sodan päättymisen ja kaksinapaisen maailman muuttuminen hetkellisesti yksinapaiseksi johti neokonservatiivien keskuudessa ajatukseen, että Yhdysvallat olisi vapaa toimimaan maailmalla omien intressiensä edistämiseksi, sillä nyt sillä ei ollut Neuvostoliiton kaltaista valtiota geopoliittisena vastapainona. Kylmän sodan aikana ulkopoliittisessa retoriikassa tuli ottaa huomioon kylmät realiteetit eli Neuvostoliiton olemassaolo, mikä asetti rajoitteen liian unilateralistisille interventioille. Tietysti tämäkään ei estänyt interventioiden toteuttamista esimerkiksi Grenadassa vuonna 1983⁹⁶, mutta kynnys niiden suorittamiseen madaltui Neuvostoliiton poistuttua maailmankartalta. Ensimmäisenä näyttönä kylmän sodan jälkeisestä sotilaallisesta interventiosta oli Irakin häätäminen Kuwaitista Persianlahden sodan yhteydessä vuonna 1990. Näiden tapahtumien myötä presidentti George H.W. Bush oli ilmaissut ”Uuden

⁹⁶ Grenadassa oli pääministeriksi noussut Maurice Bishop. Yhdysvallat tulkitsi Bishopin kylmän sodan vastakainasettelun kontekstissa olevan turhan läheinen Neuvostoliiton kanssa. Grenadan vallankumouksen yhteydessä 1983 Yhdysvallat, Reaganin hallinnon johdolla päätti turvata alueen Neuvostoliiton vaikutusvallan leviämislähtä hyökkäämällä Grenadaan syrjäyttääkseen epäilyttävän hallinnon. (lähde Grenade 2015 8)

maailmanjärjestyksen” (New World Order) koittaneen. Tällä hän viittasi osin myös Vietnam-syndrooman⁹⁷ välttämiseen. Nyt Yhdysvallat ei ollut nöyryytettynä, vaan ylivertaisena voittajana. Persianlahden sodasta ei muodostunut Vietnamin kaltaista pitkittynyttä sissisotaa, vaan se lopetettiin sulavasti. Myös henkinen suhtautuminen Persianlahden sotaan erosi Vietnamista. Siinä missä Vietnamin pitkittynyt sissisota voimisti kritiikkiä Yhdysvaltojen hallintoa kohtaan esimerkiksi sodanvastaisten laulujen muodossa, Persianlahden sodan voitokkuus voimisti yhdysvaltalaista patriotismia. Yhtenä esimerkkinä tästä oli jo vuonna 1984 julkaistu country-artistin Lee Greenwoodin kappale God Bless the USA, jonka soitot lisääntyivät Persianlahden sodan aikana. (ja uudestaan syyskuun 11. jälkeen ja Irakin sodan aikana).⁹⁸ Tästä huolimatta Yhdysvallat tuli terrorisminvastaisessa sodassa päätymään Vietnamin kaltaiseen sissisotaan Afganistanissa ja Irakissa. Voisikin sanoa, että Vietnam-syndrooma tältä osin uusintui terrorisminvastaisessa sodassa, vaikkakin Bushin ulkopoliittisessa retoriikassa tarkoitus olikin syrjäyttää terrorismia tukevat regiimit ja tuhota terroristit nopeasti.

4.2. Vahvemman henkisen liittolaisen korostus osana brittiläistä retoriikkaa

Kuten olen aikaisemmin tuonut esille alaluvussa 3.1., Blair oli argumentoinut Yhdistyneen kuningaskunnan tulevan toimia aktiivisesti kansainvälisten konfliktien ratkaisussa, koska ”entisenä siirtomaavaltana sillä on siihen intressi.”⁹⁹ Missä määrin Yhdistyneen kuningaskunnan mukanaolo terrorisminvastaisessa sodassa ja ylipäätään vahva liittoutuminen Yhdysvaltojen kanssa on ollut keino ylläpitää himmenevän suurvallan arvovaltaa? Toisen maailmansodan jälkeen Yhdistyneen kuningaskunnan harjoittama ulkopoliittikka heijastui valtion heikkenevään kansainväliseen asemaan. Heikentynyt asema toisista suurvalloista riippumattomampana suurvaltapoliittisena toimijana haluttiin paikata luomalla vahva liittolaisuussuhde Yhdysvaltoihin. Suezin kriisin (1956) myötä Yhdistynyt kuningaskunta ei voinut harjoittaa enää unila-

⁹⁷ Vietnam-syndroomalla viitataan Vietnamin sodan häviön myötä syntyneeseen tilanteeseen, jossa Yhdysvaltojen ei nähty järkeväksi lähteä uudestaan kyseenalaisiksi katsottuihin sotiin. Vietnamin koettu häviö uhkasi syndrooman mukaan toistua tällaisissa tilanteissa. (lähde: Kalb, 2013. [brookings.edu https://www.brookings.edu/articles/its-called-the-vietnam-syndrome-and-its-back/](https://www.brookings.edu/articles/its-called-the-vietnam-syndrome-and-its-back/))

⁹⁸ Cullen. 2017 209

⁹⁹ Blair 2010 246-247

teralistista ulkopoliittikkaa, sillä sen resurssit eivät riittäneet enää merkittävään iskukykyyn.¹⁰⁰ (englanniksi power projection). Liittolaisuussuhde Yhdysvaltoihin tulisi tästä edes muotoutumaan asymmetriseksi, jossa toinen osapuoli (Yhdysvallat) oli toista osapuolta (Yhdistynyt kuningaskunta) voimakkaampi. Jälkeenpäin Yhdistyneen kuningaskunnan suhdetta Yhdysvaltoihin on brittiläisessä kontekstissa pyritty rakentamaan retoriikalla ”influence is power” eli vaikutusvalta on valtaa. Tämä tarkoittaa sitä, että Yhdistynyt kuningaskunta pyrki edistämään omia ulkopoliittisia päämääriään vahvemman liittolaisensa eli Yhdysvaltojen kautta. Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen kahdenvälisissä suhteissa on ollut painotusero ja riippuen presidenttien ja pääministerien keskinäisistä henkilökemioista, mutta Blair omasi läheiset suhteet sekä Clintoniin että Bushiin.

Kettellin mukaan marraskuussa 2002 julkaistussa erittäin salaisessa Options Paperissa Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus hahmotteli tavoitteitaan Irakin suhteen. Siinä tavoitteena oli ”palauttaa Irak takaisin kansainväliseen yhteisöön”, ja ainoa varteenotettava keino tämän saavuttamiseksi olisi sotilaallinen interventio ja regiimin vaihto. Siinä kuitenkin todettiin, että tälle operaatiolle tulisi saada lupa YK:n turvallisuusneuvostolta. Tämä saavutettaisiin saamalla Irak kieltäytymään asetarkastuksista tai saamaan muuten todiste joukkotuhoaseista.¹⁰¹ Tämän asiakirjan myötä on näyttöä siitä, miten työväenpuolueen hallituksella oli toimintasuunnitelma sitä varten, jos Irakin operaatiolle ei saada YK:n mandaattia. Vaikka joukkotuhoaseiden olemassaolosta ei saatu selkeää näyttöä, Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus Blairin johdolla pyrki oikeuttamaan loppuun asti Irakiin lähtemisen sen väitettyjen joukkotuhoaseiden aiheuttaman uhan varjolla. Tämä siksi, koska tähän vetoamalla regiimin vaihdolle katsottiin olevan oikeudellisesti varmin tie.

¹⁰⁰ Kettell 2011 8

¹⁰¹ Kettell 2011 48

5. Loppusanat

Tony Blairia seurasi Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerinä myös työväenpuoluetta edustanut Gordon Brown. George W. Bushia seurasi demokraattista puoluetta edustanut Barack Obama. Obaman valinta, kuten hänen vaalikampanjassaan oltiin todettu, edusti muutosta. Hänet valittiin Yhdysvaltojen uudeksi presidentiksi lupaamalla muutosta presidentti Bushin edustamaan ulkopoliittikkaan. Astuessaan virkaan, Yhdysvaltojen joukot olivat edelleen Afganistanissa ja Irakissa ja terrorisminvastainen sota oli paljolti jumittunut sissisodaksi. Samalla Yhdysvaltojen demokratia-kuva maailmalla, Bushin vahvasta demokratia-retoriikastaan huolimatta, oli kärsinyt pitkittyneiden interventioiden sekä kansainvälisen oikeuden kannalta kyseenalaisten päätösten (kuten Guantanamon vankileirin perustaminen) vuoksi.¹⁰² Demokratia-retoriikkaa heikensi entisestään se, että maailmanlaajuisesti Obaman presidenttikauden aikana (2009–2017) liberaali/vaalidemokratioiden lukumäärä väheni ja jotkut kommentoijat varoittelivat jopa ”demokratioiden taantumasta”. Usko liberaalin demokratian voittokulkuun, mikä vielä H.W. Bushin ja Clintonin aikana oli voimissaan, alkoi olla mennyttä samalla kun Yhdysvaltojen taloudellinen ylimahti alkoi heikentyä erityisesti vuosien 2007-2008 finanssikriisin jälkeen kun taas Kiinan taloudellinen mahti voimistui. Francis Fukuyaman puheet ”historian lopusta” eivät pitäneet enää paikkaansa.

Demokratian voittokulun hiipuminen heijastui Obaman hallinnon ulkopoliittikkaan, jossa päälinnäisenä ajatuksena ei ollut enää demokratian vienti jopa ase-in, vaan sen sijaan ulkopoliittikan päälinjoiksi tuli yleismaailmallisten oikeuksien ja periaatteiden painottaminen sekä oikeusvaltioperiaatteen, oikeuden, ihmisarvon ja muiden arvojen merkitys demokratiassa. Käsitys demokratian myymisestä maailmalla ei ollut enää pintapuolisesti vain vapaus ja vaalit, vaan siihen sisällytettiin edellä mainitut arvot. Vaikka Obaman presidenttikauden alussa Yhdysvallat jatkoi läsnäoloaan Afganistanissa ja Irakissa, sen päätavoite ei ollut enää niiden demokratisointi länsimaisten ihanteiden mukaan, vaan vakauden ylläpitäminen tukemalla regimien vaihdon myötä valtaannousseita Yhdysvaltojen tuen varassa olevia regiemejä. Parantaakseen terrorisminvastaisen sodan myötä Yhdysvaltojen ryvetyntä demokratia-kuvaa, Obama lupasi sulkea Guantanamon vankileirin, mutta lopulta tämä päätös jäi toteuttamatta, eivätkä sitä ole tehneet Obaman seuraajatkaan. Vaikka Obaman hallinto pyrki etäännyttämään

¹⁰² Cox et.al 2013 275

itsensä Bushin hallinnon kyseenalaisista toimista, terrorisminvastainen sota jatkui virallisesti myös Obaman presidenttikaudella. Erona oli kuitenkin se, ettei Obaman ulkopolitiikassa terrorismi-retoriikka korostunut enää yhtä voimakkaasti kuin edeltäjänsä ulkopoliittisessa retoriikassa. Toisin kuin Clintonin ja Bushin hallinnoissa, Obaman hallinnosta puuttui samanlaiset demokratian edistäjän kärkinimet kuten Kansallisen turvallisuuden neuvonantaja Anthony Lake ja ulkoministeri Madeleine Albright Clintonin hallinnosta sekä Bush itse omassa hallinnossaan. Demokratialla oli edelleen roolinsa Yhdysvaltojen ulkopolitiikassa, kuten sillä on vuosikymmenet ollut, mutta sen edistämistä ei pyritty toteuttamaan enää samalla tavalla unilateraalisilla interventioilla.¹⁰³ Tästä huolimatta myös Obaman hallinto toteutti sotilaallisia interventioita, merkittävimpana vuoden 2011 interventio Libyaan ja sen valtionpäämiehen Muammar Gaddafin syrjäyttäminen vallasta. Libyan sisällissota oli osa niin sanottua ”Arabikevättä”¹⁰⁴, joka johti Libyan ohella muun muassa vallastasyöksemisiin Tunisiassa, Egyptissä ja Jemenissä. Myös Syyrian sisällissota alkoi samana vuonna. Näistä Libya oli varsinaisesti ainoa, jossa regiimiin vaihtoon sekä Yhdysvallat että Yhdistynyt kuningaskunta olivat osallisia, mukaan lukien joukko muita Naton jäsevaltioita. Obaman hallinto antoi alkujaan ymmärtää että intervention rooli Libyassa olisi humanitaarisen katastrofin estäminen, ei varsinaisesti regiimin vaihto.¹⁰⁵

Vaikka terrorisminvastainen sota jatkui Obaman presidenttikaudella, ja uusia sotilaallisia interventioita toteutettiin, terrorisminvastainen sota sai merkittävän käänteen kun 2.toukokuuta.2011 operaatio Neptune Spearin myötä Yhdysvaltojen laivaston erikoisjoukot tappoivat Osama bin Ladenin Pakistanissa.¹⁰⁶ Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen pääarkkitehti oli poissa. Terroristojärjestön johtajan tappamisesta huolimatta, erityisesti Obaman presidenttikaudella Yhdysvaltoja, Yhdistynyttä kuningaskuntaa ja muita länsimaita vastaan taistelevat ääri-islamistiset ryhmittymät voimistuivat, joista keskeisimpänä Irakissa ja Syyriassa

¹⁰³ Cox et.al 2013 277, 280-281

¹⁰⁴ Arabikevällä viitataan useissa arabimaissa vuoden 2011 aikana voimistuneisiin hallitusten vastaisiin protesteihin. Protestit alkoivat Tunisiasta, ja ne syntyivät paljolti vastalauseina useaa arabimaata vaivanneeseen korruptioon ja talousongelmiin. (Reuters 19.1.2011) (Payvand 23.2.2011) <https://www.reuters.com/article/tunisia-protests-bouazizi-idAFLDE70G18J20110119/> <https://web.archive.org/web/20130425231858/http://www.payvand.com/news/11/feb/1080.html>

¹⁰⁵ Cox et.al 2013 289

¹⁰⁶ Sherwell 2011 The Daily Telegraph <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/8500431/Osama-bin-Laden-killed-Behind-the-scenes-of-the-deadly-raid.html>

jalansijaa saanut Isis. Tältä osin Bushin ja Blairin voimakkaasti ajama terrorisminvastainen sota ja regimien kaatamiset Afganistanissa, Irakissa, ja Obaman presidenttikaudella myös Libyassa johtivat lopulta ei länsivastaisen terrorismin häviämiseen, vaan toisaalta sen moninkertaistumiseen. Siinä vaiheessa kun tutkimani omaelämäkerrat julkaistiin vuosina 2004 ja 2010, Afganistanissa ja Irakissa olivat vallassa Yhdysvaltoihin tukeutuneet hallinnot, mutta ne kävivät koko ajan taistelua pinnan alla kyteviä ääri-islamilaista terroristiryhmittymiä vastaan. On ymmärrettävää ettei politiikko halua omassa omaelämäkerrassaan myöntää tehneensä harmitsemattomia virheliikkeitä, mutta Bush ja Blair terrorisminvastaisesta viestistään huolimatta vaikuttivat regimien pakkovaihdoilla juurikin päinvastaisesti siihen mihin heidän ulkopoliittikan retoriikkansa pyrki vaikuttamaan eli Lähi-idän poliittiseen vakauttamiseen.

Tässä yhteydessä on vielä syytä palata siihen miten Clinton, Blair ja Bush oikeuttivat jälkeensä kolmeen, kontekstiltaan hyvin erilaiseen sotaan lähtemisen. Kosovon sotaan lähteminen perusteltiin etnisen puhdistuksen estämisellä Kosovossa, josta oli saatavilla näyttöä. Afganistaniin lähteminen perusteltiin oikeuttettuna kostona syyskuun 11. päivän terrori-iskuista. Mutta perusteet Irakiin lähtemiseen olivat useiden asiantuntijoiden mielestä täysin perusteettomat. Kosovon etninen puhdistus oli todistettavissa, al-Qaidan rooli syyskuun 11. päivän terrori-iskuissa oli todistettavissa, mutta Irakin joukkotuhoaseista ei, huolimatta Blairin ja Bushin voimakkaasta retoriikasta, ei ollut todistettavissa. Toisin sanoen Irakin sotaan oikeutuksena käytetty ulkopoliittikan retoriikka osoittautui lopulta valheelliseksi. Valheellisella retoriikalla sotaan lähteminen kääntyi lopulta erityisesti Yhdysvaltoja, mutta myös Yhdistynyttä kuningaskuntaa vastaan. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen sympatiaa saanut Yhdysvaltojen valtiojohto joutui kovan kritiikin kohteeksi myös sen läheisimpien liittolaisten keskuudessa kun Naton jäsenvaltioiden rivit hajosivat päätöksessä. Vaikka Yhdysvaltojen valtiojohto on käyttänyt aiemminkin kyseenalaista poliittista retoriikkaa oikeuttaakseen regimien vaihdot, päätös suorittaa regimin vaihto Irakissa tekaistulla väittämällä on saanut erityisen paljon kritiikkiä, koska kylmän sodan aikainen kaksinapaisen maailman asetelma ei ollut enää varteenotettavana argumenttina. Jälkeensä tarkasteltuna Yhdistyneen kuningaskunnan pääministeri Tony Blair saavutti aseman yhtenä Yhdistyneen kuningaskunnan epäsuosituimmista pääministereistä, paljolti häneen kohdistettujen ”puudeli” -syytösten takia. Vaikka Blair pyrkii omaelämäkerrassaan oikeuttamaan liittoutumisen Yhdysvaltojen kanssa vetoamalla sen palve-

levan samalla Yhdistyneen kuningaskunnan omia ulkopoliittisia etuja, monelle britille Blairin päätös lähteä tekaistuin syin mukaan Irakiin, ja vielä jälkeempään puolustelemaan tekemiään ratkaisuja vetoamalla brittien itsensä siitä hyötyvän, ei kuulostanut tarpeeksi uskottavalta. Usean muun eurooppalaisen Nato-maan kuten Ranskan ja Saksan kieltäytyttyä lähtemästä Irakiin ilman YK:n mandaattia, Yhdistyneen kuningaskunnan päätös Blairin johdolla lähteä sotaan ilman YK:n valtuutusta tulkittiin voimakkaasti nimenomaa Yhdysvaltojen omien etujen pönkittäjänä, sillä päätös Irakiin lähtemisestä nostatti Yhdistyneessä kuningaskunnassa paljon sodanvastaisia mielenosoituksia.

Vaikka erityisesti kyseenalaisin syin yhteistuumin toteutettu interventio Irakiin heikensi sekä Yhdysvaltojen että Yhdistyneen kuningaskunnan suhteita moniin niiden liittolaismaihin, voimistiko yhteistyössä toteutetut interveniot brittien ja yhdysvaltalaisen erityissuhdetta? Voiko myös ajatella, että nimenomaan Blairin ja Bushin kyseenalaisen läheinen diplomaattisuhde oli se erityisin suhde?

Pro gradu -tutkielmassani on ollut nähtävissä sekä Yhdistyneen kuningaskunnan että Yhdysvaltojen valtiojohdon korostavan toistensa liittolaisuuden tärkeyttä sotilaallisten konfliktien yhteydessä niin Kosovosta Afganistaniin kuin Irakiin. Vaikka voimmekin todeta erityisesti Irakin sodan yhteydessä painaneen enemmän geopolitiittiset ja taloudelliset syyt kuin suora Irakin joukkotuhoaseiden luoma uhka, sekä Blair että Bush päätyivät vuosikautia myöhemmin julkaisemissaan omaelämäkertoissaan pidättymään sotaa edeltävissä näkemyksissään. He ovat halunneet pidättäytyä kyseisessä retoriikassaan, koska regiimin vaihdon kannattaminen puhtaasti geopolitiittisiin ja taloudellisiin syihin vedoten ei olisi antanut edes sitä vähäistäkään mandaattia äänestäjiltä (jotka ovat todennäköisimmin Blairin ja Bushin omaelämäkertojen varmimmat lukijat). Erityisesti Blairin oli tärkeämpää vedota joukkotuhoaseisiin, sillä muuten Irakin asettama sotilaallinen uhka ei olisi ollut vakuuttavasti perusteltavissa, ja Blair halusi paljolti Yhdysvaltoja kohtaan kokeman myötätunnon kautta vedota terrorismin uhkaan sekä palvella myös Naton 5. artiklan suomaa tarkoitusta auttaa hyökkäyksen kohteeksi joutunutta liittolaistaan, sillä kollektiivisesti ajateltuna Yhdistynyt kuningaskunta osana Natoa oli myös hyökkäyksen kohde. Erityisesti Bushin kohdalla omaelämäkerrassa joukkotuhoase -narratiiv-

vin korostaminen poliittisessa retoriikassa oli keino nostaa hänen asemaansa jämäkkänä valtiojohtajana, joka ei alistu terrorismin alla vaan pyrkii tekemään kaikkensa sen hävittämiseksi.

Omaelämäkerroista on selkeästi nähtävillä rajapyykki, jonka syyskuun 11. päivän terrori-iskut tekivät. Keskeisimpänä muutoksena se nosti terrorismin uhan ulkopoliittisen retoriikan kärkeen sekä Blairilla että Bushilla. Terrorismi, nimenomaan ääri-islamilainen terrorismi oli suurin ulkopoliittinen uhka länsimaille ja kaikille vapauteen ja demokratiaan sitoutuneille valtioille ja kansoille. Vaikka terrorisminvastainen sota jatkui heidän seuraajiensa aikana (ja periaatteellisella tasolla jatkuu edelleen), Blairin ja Bushin seuraajat eivät ole painottaneet terrorismia enää samalla voimakkuudella omassa ulkopolitiikan retoriikassaan. Yhtenä osatekijänä tähän on varmasti ollut se, että Afganistanin ja Irakin sissisodiksi pitkittyneet konfliktit eivät ole samalla tavalla houkuttelleet enää tulevia Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan valtiojohtajia lähtemään sotilaalliseen interventioon terroristien kukistamiseksi (pois lukien Isisin vastainen koalitio).

Mitä tulee Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen valtiojohtajien ulkopoliittisen retoriikan samanlaisuuksiin ja eroavaisuuksiin, erityisesti Blairin ja Bushin hyödyntämä retoriikka oli lähellä toisiaan mitä tuli syyskuun 11., Afganistanin ja Irakin käsittelyyn. Vaikka he edustivat poliittisella kartalla katsottuna erilaisia puolueita, molempia valtiojohtajia yhdisti haukkamaisen ulkopolitiikan korostaminen, minkä vuoksi molempien retoriikassa korostui sotilaallisten interventioiden puolustaminen. Haukkamainen ulkopolitiikka näkyi Blairilla jokaisen konfliktin yhteydessä, mutta Clintonia ja Bushia erotti toisistaan haukkaimaisuuden korostus ulkopolitiikassa. Clinton oli valmiimpi pitämään konfliktinratkaisun mahdollisimman pitkään diplomatian käsissä, mutta Bush tulkitsi, että erityisesti terroristeja vastaan diplomatia ei onnistu, vaan voimankäyttö on ainoa ratkaiseva keino. Jos valtiollisella tasolla ylipäätään tutkii eroa Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan ulkopoliittisessa retoriikassa, Yhdysvallat, paljolti voimavarojensa kautta, on ollut aktiivisempi harjoittamaan haukkamaista ulkopolitiikkaa kuin Yhdistynyt kuningaskunta. Blair, kuten aiemmin nostin esille, on ollut erityisesti työväenpuoluetta edustaneista pääministereistä ulkopolitiikassaan haukkamaisin.

Poliittisen retoriikan tutkimiseen omaelämäkerrat osoittautuivat varsin toimiviksi aineistoiksi, koska ajallinen etäisyys tapahtumiin ja valtiojohtajien valta-asema päättää siitä mitä asioita on haluttu sisällyttää ja mitä asioita jättää niistä pois antaa paremman alustan esittää asiat juuri sillä tavalla miten valtiojohtaja itse haluaa asiat esittää ja juuri siinä muodossa miten hän haluaa yleisönsä ne lukevan. Kolikon kääntöpuoli on tietysti se, etteivät omaelämäkerrat ole koskaan objektiivinen lähde valtiojohtajien harjoittaman politiikan tutkimiseen, mutta käytetty poliittinen retoriikka on aina luonteeltaan subjektiivista. Tämän vuoksi koen niiden palvelevan tutkijan tarkoitusta, jos tarkoituksena on nimenomaisesti tutkia valtiojohtajien tai muiden poliitikkojen itsensä rakentamia retorisia keinoja ja narratiiveja.

Aiheeseen liittyen jatkotutkimukselle on paikkansa esimerkiksi siihen, miten vuoden 2016 jälkeiset sisäpoliittiset muutokset ovat vaikuttaneet Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen valtiojohtajien keskinäiseen ymmärrykseen valtioidensa välisestä suhteesta. Esimerkiksi vuosina 2017–2021 ja uudestaan vuodesta 2025 Yhdysvaltojen presidenttinä toiminut Donald Trump on ilmaissut tyytymättömyyttään Yhdysvaltojen rooliin Natossa ja jopa uhanut Yhdysvaltojen eroamisella sotilasliitosta.¹⁰⁷ Koska Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen valtiojohtajien keskinäinen liittolaisuus on pohjautunut paljolti sotilaalliseen yhteistyöhön kuten käsittelemissäni konflikteissa olen tuonut esille, Yhdysvaltojen ja muiden Naton jäsenvaltioiden suhteiden heikentyminen saattaa heijastua myös Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen keskinäiseen liittolaisuuteen. Esimerkiksi vuodesta 2022 lähtien käynnissä olleeseen Ukrainan sotaan Trump ja Yhdistyneen kuningaskunnan pääministerit ovat olleet varsin eri linjoilla mitä tulee Ukrainan tukemiseen. Trump on erityisesti hiljattain alkaneella toiseella presidenttikaudellaan väläytellyt mahdollisuutta Ukrainalle antaa Krimin niemimaa takaisin Venäjälle vastineeksi rauhasta. Yhdistyneen kuningaskunnan pääministeri Keir Starmer sen sijaan on arvostellut Trumpin ehdotusta ja sanonut seisovansa Ukrainan alueellisen koskemattomuuden takana.¹⁰⁸ Näiden muutosten myötä voikin olla aiheellista kysyä tulevissa tutkimuksissa, onko Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen erityissuhteella enää tulevaisuutta, ainakaan Trumpin presidenttikaudella?

¹⁰⁷ Hunnicutt, Brunnstrom. 2025. Reuters. <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato-members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/> (viitattu 29.4.2025)

¹⁰⁸ Riley-Smith. 2025. The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/politics/2025/04/24/starmer-challenges-donald-trump-over-ukraine-peace-plan/> (viitattu 29.4.2025)

6. Lähdeluettelo

Alkuperäisaineistot

Blair, Tony. (2010). *My Journey*. Hutchinson. Random House 20 Vauxhall Bridge Road London SW1V 2SA. 15, 227-228, 231, 246-247, 348, 352, 361, 367, 383-384.

Bush, George W. (2010). *Decision Points*. Crown Publishers. New York. United States of America. 127-128, 134-135, 139-141, 146, 151, 166-167, 186-187

Clinton, Bill. (2004). *My Life*. Knopf Publishing Group (Random House).

Alkuperäisaineistojen suomennokset

Bush, George W. suomentanut Ilkka, Terho. (2010). 2011. *Ratkaisun hetket. (Decision points)*. Helsinki : WSOY, (2011). 276

Clinton, Bill. suomentaneet Leino, Pirkko, Kinnunen, Matti, Nivala, Leena. (2004) 2004. *Elämäni. (My Life)*. Helsinki WSOY, 2004. 828, 847-848

Tutkimuskirjallisuus

Aceves, William J. 2013. *Lessons and Legacies of the War on Terror. From moral panic to permanent war*. Routledge Critical Terrorism Studies. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York. 14, 32-33

Blum, William. 2014. *America's Deadliest Export. Democracy. The Truth About US Foreign Policy And Everything Else*. Zed Books Ltd, 7 Cynthia Street, London N1 9JF, UK. 12, 15

Christopher, A. J. 2018. *The British Empire at Its Zenith*. Taylor & Francis Group. 18

Colman, Jonathan. 2004. *'Special Relationship'? Harold Wilson, Lyndon B Johnson and Anglo-American Relations 'At the Summit', 1964-8*. Manchester University Press. Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK and Room 400, 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010, USA. 1

Cox et.al 2013. *US Foreign Policy And Democracy Promotion. From Theodore Roosevelt To Barack Obama*. Routledge. Taylor & Francis Group. 132, 253, 275, 280-281, 289

Crews, Robert D. Tarzi, Amin. 2008. *The Taliban And The Crisis Of Afghanistan*. Harvard University Press. 105

Cullen, Jim. 2017. *Democratic Empire. The United States Since 1945*. (1st ed.). John Wiley & Sons. 209

- Danielsbacka, Mirkka et.al. 2022. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen mementelmiin*. Gaudeamus. 93, 106, 124-125
- Dyson, Stephen. 2009. *The Blair Identity*. Manchester University Press Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK and Room 400, 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010, USA. 2-3, 56-60, 63, 76, 87
- Ebenstein, William et.al. 1980. *American Democracy in World Perspective*. Fifth Edition. Harper & Row, Publishers, New York. Cambridge, Hagerstown, Philadelphia, San Francisco, London, Mexico City, São Paulo, Sydney. 549
- Fouskas, Gökay. 2005. *The New American Imperialism. Bush's War on Terror and Blood for Oil*. Greenwood. 41, 60-61, 63
- Grenade, Wendy C. 2015. *The Grenada Revolution. Reflections and Lessons*. University Press of Mississippi / Jackson. 8
- Hall, Todd H. 2015. *Emotional Diplomacy. Official Emotion on the International Stage*. Cornell University Press. 1
- Harvey, Frank.P. .2012. *Explaining the Iraq War. counterfactual theory, logic and evidence (1st edition)* Cambridge University Press. 1, 402
- Jajali, Ali Ahmad. 2017. *A Military History Of Afghanistan. From the Great Game to the Global War on Terror*. University Press of Kansas. 79-80, 353, 383
- Kettell, Steven. 2011. *New Labour and the New World Order*. Manchester University Press Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK and Room 400, 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010, USA. 8, 48
- Lahtinen, Sanna. 2006. *Cool to Rule' Humanitarian intervention, Rhetoric and the Tony Blair missions to Kosovo and Iraq*. Department of Political Science and International Relations. University of Tampere. 2
- Martin, 2014. *Politics and rhetoric. a critical introduction*. Routledge.
- Peleg, Ilan. 2009. *The Legacy of George W. Bush's Foreign Policy*. 27
- Qayym, Abdul. 2021. *Understanding Afghanistan : History, Politics and the Economy*. Taylor & Francis Group. 138
- Ratti, Luca. 2017. *A-Not-So-Special Relationship: The US, The UK and German Unification, 1945–1990*. Edinburgh University Press, 2017. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1n7qhqw> 340-342

- Robb, T.K. 2017. *Jimmy Carter and the Anglo-American Special Relationship*. Edinburgh University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g051bg>
- Seddon, David. 2004. *A Political And Economic Dictionary Of The Middle East*. First Edition. Europa Publications. Taylor & Francis Group. 11
- Sluglett, Peter. 2007. *Britain in Iraq. Contriving King and Country*. Bloomsbury Publishing. 20-21, 23
- Smith, Tony. 2012. *America's Mission. The United States And The Worldwide Struggle For Democracy*. A Century Foundation Book. Princeton University Press. Princeton And Oxford. 1, 27, 36, 402
- Travers, Paul J. 2016. *Eyewitness to infamy : an oral history of Pearl Harbor, December 7 1941*. (Second edition). Lyons Press. 59
- Watts, Duncan. 2003. *Understanding US/UK Government and Politics*. Manchester University Press. Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK and Room 400, 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010, USA. 16
- Verkkolähteet
- Foreign Service Institute. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> (haettu 30.4.2024)
- Freedom House. Freedom in the world. <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2025> (haettu 30.4.2025)
- Guardian. 1991. <https://www.theguardian.com/world/1991/jan/18/iraq.davidfairhall> (haettu 30.4.2025)
- Hunnicut, Brunnstrom 2025. Reuters . <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato-members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/> (haettu 30.4.2025)
- Jones, Seth G. (2014). *A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists*. Rand Corporation. 1. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR600/RR637/RAND_RR637.pdf (haettu 27.4.2025)
- Kalb 2013. <https://www.brookings.edu/articles/its-called-the-vietnam-syndrome-and-its-back/> (haettu 30.4.2025)
- Merriam-Webster. *Hawkish (adjective)*. Dictionary Thesaurus. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hawkish> (haettu 30.3.2025)

National Archives. The George.W. Bush Presidential Library. <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/the-iraq-war> (haettu 30.4.2025)

National Archives. The Iraq War. <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/the-iraq-war> (haettu 30.4.2025)

Our World in Data. <https://ourworldindata.org/democracy> (haettu 30.4.2025)

Reuters 2011. <https://www.reuters.com/article/tunisia-protests-bouazizi-idAFL-DE70G18J20110119/> (haettu 30.4.2025)

Riley-Smith. 2025. The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/politics/2025/04/24/starmer-challenges-donald-trump-over-ukraine-peace-plan/> (haettu 30.4.2025)

Sherwell, Philip 2011. *Osama bin Laden killed: Behind the scenes of the deadly raid*. The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/8500431/Osama-bin-Laden-killed-Behind-the-scenes-of-the-deadly-raid.html> (haettu 27.4.2025)

Ulkoministeriö. *Pohjois-Atlantin sopimus*. https://um.fi/documents/35732/0/Pohjois-Atlantin+sopimus_suomeksi+%282%29.pdf/b54cbfe5-2060-1b31-b376-795a9d9848df?t=1652768543902 (haettu 30.3.2025)

Yourdictionary. *World-policeman Definition*. [yourdictionary.com https://www.yourdictionary.com/world-policeman](https://www.yourdictionary.com/world-policeman) (haettu 27.4.2025)

Wagemakers. 2016. <https://oxfordre.com/religion/display/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-255> (haettu 30.4.2025)

